

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
імені В.К. МАМУТОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»

РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДТРИМКИ СПІВРОБІТНИКІВ ПЕРЕМІЩЕНИХ
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ І НАУКОВИХ УСТАНОВ

АСОЦІАЦІЯ ВЧЕНИХ – ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ВТОРИННОГО РЕСУРСОКОРИСТУВАННЯ В ЕНЕРГЕТИЦІ

матеріали круглого столу
16 вересня 2021 року

Київ – 2021

УДК 346.7 : 504.05

Е 45

Упорядник **О. Ілларіонов** – заступник завідувача відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки, Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», м. Київ.

*Рекомендовано до друку вченою радою Державної установи
«Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова
Національної академії наук України»
(протокол № 14 від 25 жовтня 2021 року)*

Е 45 Економіко-правові засоби вторинного ресурсокористування в енергетиці: матеріали круглого столу (м. Київ, 16 вересня 2021 р.). Упорядн. О. Ілларіонов. НАН України; ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України». Київ, 2021. 96 с.

ISBN 978-966-02-9836-1

Видання містить тези виступів учасників круглого столу «Економіко-правові засоби вторинного ресурсокористування в енергетиці: матеріали круглого столу» (м. Київ, 16 вересня 2021 р.). Розглядаються основні напрями правового забезпечення вторинного ресурсокористування та планування в енергетиці, засоби стимулювання вторинного ресурсокористування в енергетиці (державна допомога та ін.), правовий режим окремих вторинних ресурсів, що утворюються при розробці вугільних родовищ (відвали, терикони, газ-метан тощо) та діяльності підприємств деревообробної промисловості, а також загальні проблеми переходу до економіки замкненого циклу (циркуляційної економіки) з урахуванням досвіду Європейського Союзу.

Захід проведено в рамках теми НДР «Економіко-правові засоби вторинного ресурсокористування в енергетиці» (І кв. 2020 р. – II кв. 2022 р.) та за технічної підтримки Ресурсного Центру соціально-правової та професійної підтримки співробітників переміщених закладів вищої освіти і наукових установ при Державній установі «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України» (створений за підтримки Офісу Ради Європи в Україні).

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів закладів вищої освіти, юристів-практиків у відповідній галузі економіки.

УДК 346.7 : 504.05

ISBN 978-966-02-9836-1

© Державна установа
«Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Мамутова
Національної академії наук України», 2021
© Автори тез доповідей, 2021

THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE

STATE ORGANIZATION

«V. MAMUTOV INSTITUTE OF ECONOMIC AND LEGAL RESEARCH OF
THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE»

RESOURCE CENTER OF SOCIAL-LEGAL AND PROFESSIONAL SUPPORT
FOR EMPLOYEES OF INTERNALLY DISPLACED HIGHER EDUCATION
INSTITUTIONS AND SCIENTIFIC ORGANIZATIONS

ASSOCIATION OF SCIENTISTS – INTERNALLY DISPLACED PERSONS

ECONOMIC AND LEGAL MEANS OF SECONDARY RESOURCE USE IN ENERGY

materials of the round table
September 16, 2021

Kyiv – 2021

UDC 346.7 : 504.05

E 45

Compiler **O. Illarionov** – Deputy Head of the Department of Economic and Legal Research of Economic Security of the State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv.

*Recommended for publication by the Academic Council of the of the State Organization
«V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy
of Sciences of Ukraine»
(Protocol № 14 of October 25, 2021)*

E 45 Economic and legal means of secondary resource use in energy: materials of the round table (Kyiv, September 16, 2021). Compiled by O. Illarionov. National Academy of Sciences of Ukraine; SO «V. Mamutov IELR of NAS of Ukraine». Kyiv, 2021. 96 p.

ISBN 978-966-02-9836-1

The publication contains theses of speeches of the participants of the round table «Economic and legal means of secondary resource use in energy: materials of the round table» (Kyiv, September 16, 2021). The main directions of speeches are: legal support of secondary resource use and planning in energy, means of stimulating secondary resource use in energy (state aid, etc.), the legal regime of certain secondary resources formed during the development of coal deposits (dumps, heaps, methane gas, etc.) and activities enterprises of the woodworking industry and general problems of transition to a closed-loop economy (circulating economy) taking into account the experience of the European Union.

The event was held within the framework of the research «Economic and legal means of secondary resource use in energy» (I quarter 2020 - II quarter 2022) and with the technical support of the Resource Center for social, legal and professional support of displaced higher education and research institutions at the State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine» (created with the support of the Council of Europe Office in Ukraine).

For scientists, teachers, graduate students, students of higher education institutions, lawyers-practitioners in the relevant field of economics.

UDC 346.7 : 504.05

ISBN 978-966-02-9836-1

© State Organization «V. Mamutov Institute
of Economic and Legal Research
of the National Academy
of Sciences of Ukraine», 2021
© Authors of theses, 2021

ЗМІСТ

Єремєєва Наталія. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВТОРИННОГО РЕСУРСОКОРИСТУВАННЯ В ЕНЕРГЕТИЦІ.....	7
Ілларіонов Олександр. ВІДХОДИ ВУГЛЕВИДОБУВАННЯ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ДО ВТОРИННОГО ВИКОРИСТАННЯ В ЕНЕРГЕТИЦІ.....	16
Кірін Роман. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МЕТАНУ ВУГІЛЬНИХ РОДОВИЩ: ВІТЧИЗНЯНІ ПРОБЛЕМИ ТА ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ ПРАКТИК.....	26
Ліллемяе Олена. ДЕРЖАВНА ДОПОМОГА ЯК ЗАСІБ СТИМУЛЮВАННЯ ВТОРИННОГО РЕСУРСОКОРИСТУВАННЯ В ЕНЕРГЕТИЦІ.....	42
Мінгела Олег. ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ВТОРИННОГО РЕСУРСОКОРИСТУВАННЯ (РЕЦИКЛІНГУ) В ЕНЕРГЕТИЦІ.....	47
Олюха Віталій. ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВІДХОДІВ ДЕРЕВИНИ У ЕНЕРГЕТИЦІ.....	57
Семенишин Артем. НОВА ЕНЕРГЕТИЧНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО СПОЖИВАННЯ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ.....	65
Сидоренко Вікторія. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЗАМКНЕНОГО ЦИКЛУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	70
Токунова Анастасія. ВТОРИННІ ЕНЕРГЕТИЧНІ РЕСУРСИ У ПЕРЕХОДІ ДО ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ: АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ЗАСОБИ СПРИЯННЯ ВИКОРИСТАННЮ.....	78
Трегуб Олександр. ПЛАНУВАННЯ ВТОРИННОГО РЕСУРСОКОРИСТУВАННЯ В ЕНЕРГЕТИЦІ (НА ПРИКЛАДІ ВІДХОДІВ).....	84

CONTENTS

Eremeeva Natalia. MAIN LEGAL SUPPORT TRENDS OF SECONDARY RESOURCE USAGE IN ENERGY.....	7
Illarionov Oleksandr. COAL MINING WASTE: ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS OF INVOLVEMENT IN SECONDARY USE IN ENERGY.....	16
Kirin Roman. LEGAL REGIME OF METHANE OF COAL MINES: DOMESTIC PROBLEMS AND EXPERIENCE OF FOREIGN PRACTICES.....	26
Lillemiae Olena. STATE AID AS A WAY OF SECONDARY RESOURCE USE IN ENERGY.....	42
Mingela Oleh. PRINCIPLES OF ECONOMIC INCENTIVES FOR SECONDARY RESOURCE USE (RECYCLING) IN ENERGY.....	47
Oliukha Vitaly. ECONOMIC AND LEGAL INCENTIVES FOR THE USE OF WOOD WASTE IN ENERGY.....	57
Semenyshyn Artem. NEW ENERGY POLICY OF THE EUROPEAN UNION ON CONSUMPTION OF ENERGY RESOURCES.....	65
Sydorenko Viktoriia. THE MAIN PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF CIRCULAR ECONOMY IN THE EUROPEAN UNION.....	70
Tokunova Anastasiia. SECONDARY ENERGY RESOURCES IN THE TRANSITION TO THE CIRCULAR ECONOMY: ACTUALITY AND MEANS FOR PROMOTION.....	78
Trehub Oleksandr. PLANNING OF SECONDARY RESOURCE USE IN ENERGY (ON THE EXAMPLE OF WASTE).....	84

Єремєєва Наталія,
кандидат юридичних наук,
завідувач відділу господарсько-правових
досліджень проблем економічної безпеки,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ
<https://orcid.org/0000-0001-8682-1384>

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВТОРИННОГО РЕСУРСОКОРИСТУВАННЯ В ЕНЕРГЕТИЦІ

Анотація. Досліджено економіко-правову природу вторинного ресурсокористування. Визначено зміст правового регулювання відносин в зазначеній сфері. Запропоновано регламентацію умов та критерії сталості використання вторинних ресурсів для виробництва енергії. Визначено напрями правового забезпечення вторинного ресурсокористування в енергетиці.

Ключові слова: вторинні енергетичні ресурси, правове забезпечення, критерії сталості.

Ідея залучення вторинних ресурсів в господарський обіг ґрунтується на концепції безвідходної економіки («кругової економіки», «економіки замкнутого циклу»), головні принципи якої відображено у першому Плані дій ЄС щодо циркуляційної економіки (2015 р.) [1], комюніке Європейської Комісії «Роль концепції «відходи в енергію» в циркуляційній економіці» (2017 р.) Циркулярна (кругова) економіка являє собою нову модель господарювання: досягнення замкнутого циклу виробництва з метою зменшення тиску на довкілля. Основою циркулярної економіки є використання вторинної сировини як спосіб подолання дедалі більшої нестачі та зростаючої вартості природних ресурсів [2, с. 81].

За комплексним підходом до визначення поняття «ресурси», ресурсами є запаси, цінності, можливості та джерела їх формування [3, с. 783]. Отже, в загальному розумінні ресурси представляють собою сукупність елементів, які можуть бути залученими в процес праці для виробництва різноманітних споживчих вартостей, реальні потоки й запаси всіх видів чинників,

використовуваних суспільством [4, с. 30]. Ресурси, які створені працею людини на відміну від тих, що створені природою, відносять до вторинних. Сучасні технології дозволяють використовувати вторинні ресурси в різних сферах національного господарства, зокрема для виробництва енергії, тобто як енергетичні ресурси. На доктринальному рівні використання вторинних ресурсів, що можуть замінити традиційні викопні енергоносії – скидне тепло, побутові та промислові відходи (можуть бути як відновлюваними, так і невідновлюваними), тиск газу доменних печей і тиск природного газу під час його транспортування, шахтний метан, природний газ із невеликих родовищ, торф тощо, охоплюється поняттям «альтернативна енергетика», а самі ресурси відносяться до складу альтернативних джерел енергії [5, с. 12].

Використання вторинних ресурсів (вторинне ресурсокористування) в енергетиці за економічною природою є діяльністю з виробництва і реалізації енергії на основі використання особливих ресурсів – відновлюваних джерел енергії; вторинних енергетичних ресурсів; енергетичного потенціалу відходів, тобто господарською діяльністю у сенсі ст. 3 Господарського кодексу України від 16.01.2003. Суспільна значущість такої діяльності – задоволення публічного інтересу в нарощуванні обсягів виробництва та споживання енергії з вторинних ресурсів – передбачає поєднання зусиль носіїв приватних і публічних інтересів на макро- і мікроекономічному рівнях, забезпечення балансу цих інтересів за допомогою правового регулювання.

Отже в юридичному аспекті вторинне ресурсокористування в енергетиці є діяльністю суб'єктів господарювання, споживачів енергії, органів державної влади, місцевого самоврядування, спрямована на використання енергетичного потенціалу вторинних ресурсів у господарському обігу, та охоплює реалізацію економічних, технічних, організаційних, правових заходів.

Відправною точкою правового регулювання відповідних економічних відносин є визначення чітких юридичних правил залучення ресурсів у господарський обіг. Втім в чинному законодавстві не сформувався єдиний підхід щодо визначення поняття та ознак вторинних енергетичних ресурсів. Так, у Законі

України від 01.07.1994 № 74/94-ВР «Про енергозбереження» це поняття є узагальнюючим та охоплює енергетичний потенціал продукції, відходів, побічних і проміжних продуктів. Закон України від 20.02.2003 № 555-IV «Про альтернативні джерела енергії» відносить до таких джерел вторинні енергетичні ресурси але сам термін застосовується у вузькому значенні та поширюється лише на доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів. Разом з тим, відходи лісового та сільського господарства, рибного господарства і технологічно пов'язаних з ними галузей промисловості, складова промислових або побутових відходів, здатна до біологічного розкладу, визначаються як різновид біомаси, яка є одним із відновлюваних джерел енергії. Законом України від 14.01.2000 № 1391-XIV «Про альтернативні види палива» відходи, а саме шлаки та відходи промисловості, сільського господарства, комунально-побутових та інших підприємств, розглядаються як джерело або сировина для видобутку чи виробництва альтернативних видів палива. При цьому до промислових відходів як джерела альтернативного газового палива включено газові та вентиляційні викиди, правовий режим яких визначається Законом України від 16.10.1992 № 2707-XII «Про охорону атмосферного повітря», а не Законом України «Про альтернативні види палива». В енергетичному законодавстві специфіку відходів як джерела енергії достатньою мірою не відображено [6, с. 81-88].

Узагальнюючи положення зазначених законодавчих актів, категорією «вторинні енергетичні ресурси» охоплюються такі елементи: відходи (в розумінні Закону України від 05.03.1998 № 187/98-ВР «Про відходи»); енергетичний потенціал продукції, побічних, проміжних продуктів, який утворюється в технологічних агрегатах (установках, процесах) і не використовується в самому агрегаті, але може бути частково або повністю використаний для енергопостачання інших агрегатів (процесів). Отже, головними ознаками вторинних енергетичних ресурсів є їх вторинність (не обов'язковість використання для здійснення основного технологічного процесу; повна або часткова втрата споживчих властивостей) та ресурсна цінність (наявність енергетичного потенціалу). Передумовами залучення до господарського обігу є технологічна можливість та економічна доцільність генерації

енергії, яка визначається рентабельністю кожного конкретного виду виробництва з використанням вторинних ресурсів. Слід зауважити, що встановлення чинним законодавством вичерпного переліку вторинних енергетичних ресурсів не відповідає сучасним економічним потребам. Розвиток технологій дозволяє залучати у повторне використання, зокрема для виробництва енергії, все більш широкий спектр матеріалів та речовин.

З огляду на надзвичайне різноманіття і фактичну необмеженість вторинних ресурсів, що можуть використовуватись для виробництва енергії, уявляється неможливим формування уніфікованої системи способів правового регулювання їх залучення до господарського обігу. Разом з тим, проблема впорядкування цих відносин може бути вирішена шляхом регламентації умов використання вторинних ресурсів, через впровадження систем їх обліку, класифікації, моніторингу. Впровадження таких систем дозволить оцінювати не тільки основні (технологічна можливість та економічна доцільність), але й додаткові фактори залучення вторинних ресурсів у виробництво енергії: охорона навколишнього середовища та екологічна безпека, раціональне споживання ресурсів і енергоефективність; необхідність та можливість задоволення регіональних або місцевих енергетичних потреб. Великою мірою цю тенденцію відображає європейська ієрархія дій з відходами, яка закріплена у Директиві 2008/98/ЄС й імплементація якої є обов'язком України згідно з Угодою про асоціацію з ЄС.

Нормативно закріплені умови залучення вторинних ресурсів у виробництво енергії виконуватиме функції критеріїв сталості їх використання як основи для застосування юридичних засобів впливу на учасників відповідних відносин. За цільовою спрямованістю вказані критерії поділяються на групи: економіко-технічні, соціальні, екологічні критерії. У перспективі такий підхід має стати ключовим у формуванні правового забезпечення сталого ресурсокористування в енергетиці, заснованого не тільки на відходах але і на залученні інших вторинних ресурсів. Впровадження систем обліку, оснований на критеріях сталості використання вторинних ресурсів, застосування у правотворчій діяльності, при плануванні й програмуванні, зокрема в енергетичній сфері, наданні державної підтримки і т.д. визначатиме

бажані вектори розвитку правовідносин. Реалізація зазначеного підходу в регулюванні відносин вторинного ресурсокористування в енергетиці потребує належного організаційно-правового, функціонально-правового забезпечення; впровадження системи юридичних засобів, що забезпечують привабливі умови входження виробників енергії з вторинних ресурсів на відповідні енергетичні ринки, спонукають їх до сталого виробництва.

Таким чином, суспільні відносини з вторинного ресурсокористування в енергетиці виникають з приводу здійснення господарської діяльності в одному секторі економіки, розвиваються у взаємодії. Для цих відносин характерним є широке коло учасників – суб'єктів господарювання, споживачів, територіальних громад, держави. Такі відносини демонструють предметне різноманіття (ознаки приналежності до предмету регулювання різних галузей права – господарського, екологічного, адміністративного, фінансового, земельного та інших галузей права). Будучи єдиними за економічною сутністю, вони одночасно зазнають впливу норм різної галузевої належності. Отже, сукупність норм, що регулюють вторинне ресурсокористування в енергетиці, є полісистемним комплексом норм – усталеним системним утворенням на основі взаємодії норм права різної галузевої приналежності, поєднаних специфічною ціллю регулювання [7, с. 7; 8, с. 57-63].

Такий характер взаємодії груп суспільних відносин спричиняє необхідність формування функціональних зав'язків між нормами, що їх регулюють, оскільки дотримання жорсткої галузевої сегментації в правовому регулюванні суперечить їх економічному змісту. Основою для формування функціональних зав'язків має стати запропонований науковою школою господарського права цільовий підхід до правового регулювання суспільних відносин. Єдина (інтегрована) мета правового регулювання – залучення вторинних ресурсів для сталого виробництва енергії має бути сформована на рівні комплексної загальнодержавної стратегії (стратегії сталого розвитку, стратегії ресурсозбереження). Визначення кінцевих неправових цілей (стале виробництво енергії в окремих сегментах енергетичного сектору, на основі використання певних видів вторинних ресурсів) має забезпечуватись у документах стратегічного планування окремих

сфер суспільного життя: Енергетичної стратегії, Стратегії поводження з відходами, Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України тощо. Ці документи також мають вказувати проміжні правові цілі законодавчого регулювання окремих аспектів вторинного ресурсокористування; передбачати основні напрями та етапи нормативно-правового забезпечення виконання встановлених цілей, з тим, щоб гарантувати зв'язок між положеннями оновленого законодавства та наслідками дії актів, ухвалених раніше. Уявляється, що векторами правового забезпечення вторинного ресурсокористування в енергетиці є галузевий та просторовий (територіальний). Галузевим (за виробничим критерієм) охоплюється регулювання виробництва теплової та електричної енергії з використанням вторинних ресурсів. Просторовий спрямований на забезпечення балансу між розширенням залучення вторинних ресурсів до виробництва енергії на певній території і сталим розвитком регіону/громади. В межах кожного напрямку можна виокремити підсистеми: організаційно-правову (забезпечення діяльності та узгодження повноважень органів загальної, спеціальної, галузевої та функціональної компетенції у відповідній сфері); функціонально-правову (забезпечення функцій управління – обліку, класифікації, моніторингу вторинних ресурсів; управління інформацією; створення передумов для формування ринків вторинної сировини та енергії, інформаційних бірж відходів); економіко-правову (забезпечення прийнятних для виробників енергії з вторинних ресурсів умов входження на відповідний ринок; юридичних засобів впливу на учасників відносин – податкових стимулів, стимулювання інвестицій у економічну діяльність, що має позитивний вплив на клімат у стаке вторинне ресурсокористування в енергетиці).

Сучасний стан законодавства України в даній сфері представляє собою масив норм, розосереджених по нормативно-правовим актам різної галузевої приналежності та юридичної сили, які внаслідок невизначеності пріоритетних цілей регулювання, є, значною мірою, неузгодженими. Застосування запропонованого підходу сприятиме подоланню несистемності правового забезпечення вторинного ресурсокористування в енергетиці, а відтак дозволить скоротити втрати вагомого ресурсного потенціалу

і запобігти погіршенню екологічної ситуації в енергетичному секторі.

Список літератури

1. Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions. Closing the loop – An EU action plan for the Circular Economy. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52015DC0614>

2. Зварич Р., Зварич І. Розширена відповідальність виробника в концепції розвитку циркулярної економіки. *Світ фінансів*. 2019. № 3 (60). С. 76-86. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1246/1249>

3. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. К.: Знання, 2007. 1072 с.

4. Верхоглядова Н.І. Класифікація ресурсів та її значення для управління ресурсозбереженням. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 16. С. 27-31.

5. Клопов І.О. Теоретичні аспекти класифікації енергетичних ресурсів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 7. Ч. 2. С. 10-14.

6. Трегуб О.А. Колізії та «сірі зони» у правовому регулюванні відносин у сфері поводження з відходами. *Економіка та право*. 2017. № 3 (48). С. 81-88. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2017.03.081>

7. Блажиєвська М.В. Імплементация норм міжнародного морського права: правова теорія і практика України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. К., 2005. 14 с.

8. Білоцький С.Д. Міжнародно-правові засади та інституційні механізми регулювання відносин в сфері екологічно орієнтованої енергетики: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 646 с.

Eremeeva Natalia,
PhD in Law,
Head of Department of Economic and Legal
Research Problems of Economic Security,
State Organization «V. Mamutov Institute of Economic
and Legal Research of NAS of Ukraine», Kyiv
<https://orcid.org/0000-0001-8682-1384>

MAIN LEGAL SUPPORT TRENDS OF SECONDARY RESOURCE USAGE IN ENERGY

Annotation. The article focuses on the economic and legal essence of secondary resource usage in energy. The substance of legal regulation in this area is determined. Regulation of conditions and sustainability criteria of secondary resources usage for energy production is offered. The paper indicates the main trends of sustainability criteria legal support trends of secondary resource usage in energy.

Keywords: secondary energy resources, legal support, sustainability criteria.

References

1. Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions. Closing the loop – An EU action plan for the Circular Economy. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52015DC0614>

2. Zvarych R., Zvarych I. Rozshyrenia vidpovidalnist vyrobnyka v kontseptsii rozvytku tsyrkuliarnoi ekonomiky. *Svit finansiv*. 2019. № 3 (60). P. 76-86. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1246/1249> [in Ukrainian].

3. Zahorodnii A.H., Vozniuk H.L. Finansovo-ekonomichnyi slovnyk. K.: Znannia, 2007. 1072 p. [in Ukrainian].

4. Verkhohliadova N.I. Klasyfikatsiia resursiv ta yii znachennia dlia upravlinnia resursozberezhenniam. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2015. № 16. P. 27-31 [in Ukrainian].

5. Klopov I.O. Teoretychni aspekty klasyfikatsii enerhetychnykh resursiv. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. 2016. Iss. 7. Ch. 2. P. 10-14 [in Ukrainian].

6. Trehub O.A. Kolizii ta «siri zony» u pravovomu rehuliuванні vidnosyn u sferi povodzhennia z vidkhodamy. *Ekonomika ta pravo*. 2017. № 3 (48). P. 81-88. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2017.03.081> [in Ukrainian].

7. Blazhyievska M.V. Implementatsiia norm mizhnarodnoho morskoho prava: pravova teoriia i praktyka Ukrainy: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.11. K., 2005. 14 p. [in Ukrainian].

8. Bilotskyi S.D. Mizhnarodno-pravovi zasady ta instytutsiini mekhanizmy rehuliuвання vidnosyn v sferi ekolohichno oriientovanoi enerhetyky: monohrafiia. Odesa: Feniks, 2015. 646 p. [in Ukrainian].

Ілларіонов Олександр,
заступник завідувача відділу господарсько-правових
досліджень проблем економічної безпеки,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ
<https://orcid.org/0000-0003-0985-3838>

ВІДХОДИ ВУГЛЕВИДОБУВАННЯ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ДО ВТОРИННОГО ВИКОРИСТАННЯ В ЕНЕРГЕТИЦІ

Анотація. Досліджено причини та перспективи залучення до вторинного використання відходів вуглевидобування (і вуглезбагачення) в контексті виконання Енергетичної стратегії України та Концепції Державної цільової програми справедливої трансформації вугільних регіонів України з акцентами вирішення екологічних та життєбезпечових питань. Окреслено перспективні напрями для законопроектної роботи в зазначеній сфері.

Ключові слова: відходи, вуглевидобування, вторинне використання, енергетика, реабілітації територій накопичення відходів.

Глобальна енергетична проблема сучасності полягає в необхідності забезпечення зростаючих потреб людства в різноманітних енергетичних ресурсах. Видобувні галузі згенерували величезну кількість відходів, які утворилися внаслідок недосконалості технологій видобування та збагачення (передусім, всіх марок вугілля, бурого вугілля – лігніту, торфу, горючих сланців, важкої нафти, в т.ч. нафтових пісків тощо) енергетичних ресурсів, що, крім фізичного займання значних площ, негативно впливають на екологію (активні викиди отруйних газів внаслідок горіння, пасивні викиди з-за насиченості породи спектром газів, отруєння поверхневих вод, запилення територій та населених пунктів, сільськогосподарських угідь) та, як наслідок, на життєдіяльність великої кількості людей. Світова енергетична рада (СвіЕР), одна з самих авторитетних та впливових неурядових організацій на світовому енергетичному ринку, в якості підходу до вирішення цієї проблеми запропонував концепцію так званої

«енергетичної трилеми», яка зводиться до пошуку балансу між устремлінням до енергетичної безпеки, цінової доступності енергозабезпечення та **екологічної сталості** [1, с. 5.]. Тут же можна виділити й такий фактор як забезпечення екологічно сприятливої життєдіяльності значної кількості людей, що має різносторонній прояв, особливо щодо фізичної безпеки. Відходи вуглевидобування можна вважати джерелом підвищеної небезпеки. Непоодинокими є випадки загибелі людей, які проводять на відповідних територіях дозвілля, збирають залишки металоконструкцій або несортового вугілля для побутових потреб, і зазнають різного роду шкідливого впливу: від отруєння шкідливими газами до травм від обвалів породи. Тож не тільки економічний зиск має бути у главі кута при вирішенні проблеми екологічної реабілітації територій накопичення відходів вуглевидобування.

Енергетична криза 2020-2021 рр. проявилася у створенні штучного дефіциту енергетичних ресурсів та значному підвищенні цін. Але їй на противагу став науково-технічний прогрес, який здатен наповнити енергетичні ринки ресурсами, виробництво чи вилучення (видобуток) яких вважалося нерентабельним та інвестиційно непривабливим. Саме ціна енергоресурсів є тим інвестиційним стимулом, який з'являється як для енергомодернізації (зменшення споживання енергоресурсів), так і для розбудови інфраструктури «зеленої енергетики», залучення до повторного використання (до господарсько-енергетичного обігу) відходів видобувної промисловості.

Дійсно, гнучкість розвитку енергетичної галузі може бути забезпечена завдяки використанню можливостей енергоефективних технологій та інвестицій. Сталий розвиток енергетичної галузі має стати першим кроком для оздоровлення та зростання економіки країни в цілому. Відповідно до Енергетичної стратегії України до 2035 року до 2020 р. (в рамках реалізації етапу 1 «Реформування енергетичного сектору») мав бути створений ринок вугільної продукції, проведена реструктуризація вугільної промисловості, супроводжувана комплексом заходів з пом'якшення соціальних та екологічних наслідків ліквідації/консервації вугільних шахт та соціальної реконверсії регіонів закриття шахт відповідно до найкращих європейських практик [2]. А вже 3-й етап «Забезпечення сталого розвитку» Енергетичної стратегії має бути спрямований на

інноваційний розвиток енергетичного сектору й будівництво нової генерації, інвестиції у нові потужності генерації для заміщення потужностей, що мають бути виведені з експлуатації. До того ж, відповідно до згаданої стратегії на загальнодержавному рівні передбачається створити основи для розбудови системи утилізації відходів паливно-енергетичного комплексу: внести зміни до нормативно-правових актів щодо стимулювання власників та потенційних споживачів до збільшення обсягів утилізації відходів; передбачити координацію робіт уповноважених органів влади в сфері поводження з великотоннажними відходами ПЕК; забезпечити впровадження новітніх технологій та обмін інформацією щодо утилізації відходів ПЕК. Основним заходами для реалізації стратегічних цілей у сфері охорони довкілля визначено **створення системи стимулювання використання відходів як джерела енергії для виробництва теплової та електричної енергії.**

А отже перед тим, як приступати до створення системи залучення відходів, в т.ч. вугільної промисловості, до їх повторного використання як енергетичних ресурсів, слід провести комплекс інвентаризацію всіх місць накопичення відповідних відходів, здійснити кадастровий облік земельних ділянок, на яких накопичено масив відходів, експертизу вмісткості на предмет визначення переліку технологічних процесів переробки та повторного залучення в господарський обіг, подальшої долі тих відходів, які не можуть бути перероблені до відповідного стану, але можуть бути залучені в інших галузях економіки (передусім, шляхове будівництво, виробництво щебню з пустої породи тощо), та тих, які потребують подальшого захоронення з приведенням їх до екологічно безпечного стану. Для територій накопичення відходів вуглевидобування в межах населених пунктів слід передбачити додаткові заходи з пілопридушення (як це, наприклад, практикується на гірничозбагачувальних підприємствах м. Кривий Ріг) та рекультивації земель з наступними можливостями їх використання для розвитку інфраструктури чи забудови промисловими й іншими об'єктами (особливо, для великих міст і значною вартістю та затребуваністю земельних ділянок).

Вирішення майбутніх завдань в енергетиці неможливе без широкого використання інноваційних розробок та їх наукового

супроводу. У світі загалом і в Україні зокрема виконано великий обсяг науково-технічних робіт, результати яких можуть бути використані при модернізації української енергетики. Однак, ретельної ревізії та відновлення структури потребує галузева наука, яка, на першому етапі, буде сприяти експертизі проєктів у сфері повторного використання енергетичних ресурсів та адаптації відповідних запозичених (придбаних) іноземних технологій до вже існуючої енергетичної структури України, а з масовим розвитком відповідної сфери – генерувати власні напрацювання від теорії до дослідного та масового впровадження.

Наприклад, цікавим та технічно доступним заходом вторинного використання відходів вугледобування (і вуглезбагачення) є використання **котлів з циркулюючим киплячим шаром і факельні технології**. Технологія спалювання в циркулюючому киплячому шарі відповідає європейським вимогам до екологічних характеристик, ККД енергоблоків (37-39 %), маневреності та використання різних видів палива. На сьогодні у світі в експлуатації перебуває понад 600 енергоблоків з котлами циркулюючого киплячого шару. В Україні на Старобешівській ТЕС було введено в експлуатацію блок № 4 електричною потужністю 210 МВт. Досвід показав, що в технології циркулюючого киплячого шару можна успішно використовувати не лише високозольне вугілля, а й низькосортне паливо – шлами і відходи вуглезбагачення із зольністю до 60 %, яких багато в Україні. Вартість створення таких електростанцій становило 1500-1800 дол. США за 1 кВт встановленої потужності [3, с. 57-58].

Вторинне використання відходів вуглевидобування може вплинути на мінімізацію імпорту вугілля, з поставками якого у 2020-2021 рр. є значні проблеми як з-за дефіциту на світовому ринку, так і внаслідок спрямованих дій щодо блокування поставок вугілля з, наприклад, Казахстану через територію Російської Федерації. До того ж, ціна вугілля у середині вересня 2021 р. на світових ринках зросла на третину (до 203 дол. США за 1 т). Ринок вугільної продукції має всі ознаки кризи. Розвиток відновлювальної (та альтернативної) енергетики, як правило, отримує пріоритет за часів економічних криз, коли держава намагалася підвищити економічну ефективність за рахунок державних витрат [4, с. 114]. Тож криза – це не тільки проблемний та несприятливий стан

окремої галузі економіки, а й шанс для розвитку суміжних (дотичних) галузей, і цей розвиток здатен цілком замістити багато проблемних аспектів в енергобалансі, однак, за умов державного втручання наявними засобами (див. ст. 12 Господарського кодексу України), засобами стимулювання тощо.

Підґрунтям для проєктування, розробки, експертної (в т.ч. регуляторної) оцінки та прийняття нормативно-правових актів у будь-якій сфері економіки є наукова робота за відповідною темою щодо виявлення, аналізу та формулювання пропозицій та рішень поставленої проблеми. Не дивлячись на беззаперечну новизну теми залучення відходів гірничих підприємств (в т.ч. вуглевидобувних) до господарського обігу (як прояву науково-технічного прогресу), наукових робіт економіко-правового спрямування не багато. Проблема поставлена лише на загальному рівні в працях Ю.О. Легези, О.В. Пушкіної, Г.В. Ільющенко, Ю.І. Тюрі [5], І.Б. Книша [6], І.М. Кочешкової [7] та ін. Однак саме робіт щодо правового забезпечення залучення відходів вуглевидобування до енергетично-господарського обігу немає, що додатково підкреслює актуальність подальшої розробки цієї теми. Як наслідок, нормативне забезпечення залучення відходів вуглевидобування (і вуглезбагачення) у господарсько-енергетичний обіг, створення відповідної інфраструктури, визначення економіко-правових стимулів та закріплення їх у різного рівня нормативно-правових актах також відсутнє на тому рівні, який здатен зрушити проблему з поодиноких проєктів, які реалізуються планами розвитку або підвищення екологічності діяльності окремих суб'єктів господарювання, до масштабної реалізації переробки відходів вуглевидобування (і вуглезбагачення) за різними напрямками з перетворенням непероблюваних рештків та територій їх подальшого зберігання на екологічно безпечні об'єкти (екологічна реабілітація територій накопичення відходів).

Наприкінці вересня 2021 р. Кабінетом Міністрів України має бути схвалена **Концепція Державної цільової програми справедливої трансформації вугільних регіонів України** на період до 2030 року, проєкт якої вже пройшов громадське та експертне (в т.ч. міжнародне) обговорення (05.07.2021 проєкт відповідної постанови Кабінету Міністрів України з'явився на офіційному сайті Міністерства розвитку громад та територій

України). Серед вступних положень проєкту Концепції констатується, що проблемою трансформації вугільних регіонів є вирішення екологічних проблем. Така недеталізована постановка питання надає підстав для, відповідно, її широкого тлумачення у фінальному документі – **Державній цільовій програмі справедливої трансформації вугільних регіонів України**, яка також знаходиться на завершальному етапі розробки, і яка обов'язково має містити конкретні рішення щодо поводження з відходами вуглевидобування (і вуглезбагачення) як в контексті вирішення екологічних проблем, так і залучення таких відходів до господарського обігу, в т.ч. в енергетичній сфері. Справедлива трансформація за вказаним проєктом Концепції – це модель розвитку регіону, що передбачає гідне життя та достатній заробіток усім мешканцям, в тому числі працівникам, на яких вплине процес відмови від викопного палива (ліквідація виробничих потужностей, закриття вугледобувних підприємств тощо). Однак слід зауважити, що відмова від видобутку вугілля ще не означає припинення його використання в металургії та енергетиці, в побуті тощо, а лише привнесе диспропорції в енергетичний баланс, збільшить імпорт та понизить рівень енергетичної безпеки держави і завдасть шкоди економічному суверенітету держави. Крім того, у наведеному визначенні присутні надто загальні (змістовні) словосполучення як то «ліквідація виробничих потужностей, закриття вугледобувних підприємств». З контексту проєкту не зрозуміло, чи вирішуватимуться із закриття вугледобувних підприємств питання наслідків їх діяльності? І таких логічних прорахунків в проєкті Концепції достатньо. Хоча у комплексі розв'язання екологічних проблем містяться положення щодо комплексної рекультивації земель та екологічного відновлення територій вугледобувних регіонів, відтворення екосистем, удосконалення структури земельних угідь.

Все ж таки, існують сподівання, що будуть у зв'язку з Державною цільовою програмою справедливої трансформації вугільних регіонів України положення будуть також реалізовані положення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» щодо зростання інших видів енергії у поєднанні із зменшенням частки викопного палива в енергетичному балансі країни. На

загальнодержавному рівні передбачається створити основи для розбудови системи утилізації відходів паливно-енергетичного комплексу, для чого передбачається: 1) внести зміни до нормативно-правових актів щодо стимулювання власників та потенційних споживачів до збільшення обсягів утилізації відходів; 2) передбачити координацію робіт уповноважених органів влади в сфері поводження з великотоннажними відходами паливно-енергетичного комплексу; 3) забезпечити впровадження новітніх технологій та обмін інформацією щодо утилізації відходів паливно-енергетичного комплексу; 4) створити систему стимулювання використання відходів як джерела енергії для виробництва теплової та електричної енергії тощо. Перелічені вище пункти є **перспективними напрямками для законопроектної роботи**. Основні заходи реалізації стратегічних цілей у вугільному секторі Енергетичної стратегії України не містять положень щодо подальшої долі відходів вуглевидобування ліквідованих та/або законсервованих підприємств, однак визначено, що при консервації та ліквідації шахт мають бути виконані заходи зі зниження екологічних ризиків, серед яких найбільшу загрозу становлять: терикони і породні відвали, що горять, можливі зсуви. А ці положення (проблеми, що потребують вирішення) є **додатковими перспективними напрямками для законопроектної роботи**.

Альтернативні (відновлювальні) види енергії (та енергетичні ресурси) вже сьогодні здатні якщо не вирішити всі проблеми в балансі енергії та структурі виробництва і споживання, але суттєво позитивно впливати на ринок електроенергії (як вітрові електростанції за сприятливої погоди; і негативно за несприятливої погоди). Звісно, як відмічалось вище, використання відходів вуглевидобування (і вуглезбагачення) ставить перед собою не стільки економічну мету (залучення до господарсько-енергетичного обігу, у галузь будівництва тощо), а екологічну та життєбезпекову.

Список літератури

1. Захаров А.Н. Глобальная энергетическая проблема в мировой экономике. *Российский внешнеэкономический вестник*. 2017. № 3. С. 3-10.

2. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»,

затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 № 605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/605-2017-p>

3. Халатов А.А. Енергетика України: сучасний стан і найближчі перспективи. *Вісн. НАН України*. 2016. № 6. С. 53-61. <https://doi.org/10.15407/visn2016.06.053>

4. Ланьшина Т.А. Сектор возобновляемой энергетики в США. *USA-Canada Journal*. 2016. № 5. С. 103-117.

5. Leheza Yu.O., Pushkina O.V., Pliushchenko H.V., Tiuria Yu.I. Legal regulation of the use of technogenic waste of a mining enterprises in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2021. № 6. Р. 153-157. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2021-6/153>

6. Книш І.Б. Перспективи використання відходів вугільної промисловості Львівщини як нової мінеральної сировини. *Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геол.* 2006. Вип. 20. С. 111-123.

7. Кочешкова І.М. Відходи вуглезбагачення як джерело прибутку для міст старопромислових шахтарських регіонів. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 1(55). С. 49-56. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1\(55\)-49-56](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1(55)-49-56)

Illarionov Oleksandr,
Deputy Head of Department of Economic and Legal
Research Problems of Economic Security,
State Organization «V. Mamutov Institute of Economic
and Legal Research of NAS of Ukraine», Kyiv
<https://orcid.org/0000-0003-0985-3838>

COAL MINING WASTE: ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS OF INVOLVEMENT IN SECONDARY USE IN ENERGY

Annotation. The reasons and prospects of involving (and coal enrichment) to secondary use coal mining waste in the context of the Energy Strategy of Ukraine and the Concept of the State Target Program for Fair Transformation of Coal Regions of Ukraine with emphasis on solving environmental and life safety issues are studied. Perspective directions for bill work in the specified sphere are outlined.

Keywords: waste, coal mining, secondary use, energy, rehabilitation of waste accumulation territories.

References

1. Zaharov A.N. Global'naja jenergeticheskaja problema v mirovoj jekonomike. *Rossijskij vneshnejekonomicheskij vestnik*. 2017. № 3. P. 3-10 [in Russian].
2. Enerhetychna stratehiia Ukrainy na period do 2035 roku «Bezpeka, enerhoefektyvnist, konkurentospromozhnist», zatverdzhena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18.08.2017 № 605-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/605-2017-r> [in Ukrainian].
3. Khalatov A.A. Enerhetyka Ukrainy: suchasnyi stan i naiblyzhchi perspektyvy. *Visn. NAN Ukrainy*. 2016. № 6. P. 53-61. <https://doi.org/10.15407/visn2016.06.053> [in Ukrainian].
4. Lan'shina T.A. Cektor vozobnovljaemoj jenergetiki v SShA. *USA-Canada Journal*. 2016. № 5. P. 103-117 [in Russian].
5. Leheza Yu.O., Pushkina O.V., Iliushchenko H.V., Tiuria Yu.I. Legal regulation of the use of technogenic waste of a mining enterprises in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2021. № 6. P. 153-157. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2021-6/153>

6. Knysh I.B. Perspektyvy vykorystannia vidkhodiv vuhilnoi promyslovosti Lvivshchyny yak novoi mineralnoi syrovyny. *Visn. Lviv. un-tu. Ser. heol.* 2006. Iss. 20. P. 111-123 [in Ukrainian].

7. Kocheshkova I.M. Vidkhody vuhlezbahachennia yak dzherelo prybutku dlia mist staropromyslovykh shakhtarskykh rehioniv. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu.* 2019. № 1(55). P. 49-56. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1\(55\)-49-56](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1(55)-49-56)

Кірін Роман,
доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу
економіко-правових проблем містознавства,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ
<https://orcid.org/0000-0003-0089-4086>

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МЕТАНУ ВУГІЛЬНИХ РОДОВИЩ: ВІТЧИЗНЯНІ ПРОБЛЕМИ ТА ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ ПРАКТИК

Анотація. В роботі встановлено, що метан вугільних родовищ, як об'єкт правовідносин, має розглядатися в якості міжгалузевого явища, становище якого може динамічно змінюватися в часі, просторі й за колом суб'єктів. Розглянуто положення національної та міжнародної нормативно-правової бази, в яких метан вугільних родовищ виступає або в якості об'єкта відповідних відносин, або є безпосереднім чи опосередкованим елементом об'єктивної сторони правомірної метановугільної діяльності. Виявлено, що до таких видів правовідносин відносяться такі їх види як – міжнародні, європейські, екологічні, кліматичні, геолого-господарські, гірничо-господарські, енерго-господарські, технолого-господарські, страхові, договірні, газові, газотранспортні, податкові. Окреслено проблеми та переваги метановугільних проєктів, які виявлені в процесі їх практичної реалізації у зарубіжних країнах.

Ключові слова: метан вугільних родовищ, парниковий газ, об'єкт правовідносин, метановугільне законодавство.

Для України проблема метану вугільних родовищ (далі МВР) є надзвичайно важливою, адже вона зачіпає комплекс соціально-економічних відносин як національного так і міжнародного рівнів. Тож, МВР, як об'єкт правовідносин, має розглядатися в якості міжгалузевого явища, становище якого може динамічно змінюватися в часі, просторі й за колом суб'єктів [1]. Подібне твердження ґрунтується на положеннях низки галузей чинного законодавства, в яких МВР виступає або в якості об'єкта відповідних відносин, або є безпосереднім чи опосередкованим

елементом об'єктивної сторони правомірної метановугільної діяльності.

Наприклад, ще у 2008 р. розпочато виконання проєкту *TACIS* щодо вугільної галузі України, який мав на меті розробку комплексної програми її реформування до 2016 р. та підвищення шахтної безпеки. Проблема вилучення, використання та/чи утилізації МВР невід'ємно поєднувалася із зобов'язаннями України щодо Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (далі КП РКЗКООН) [2, 3], а відтак захистом навколишнього природного середовища (далі НПС). Того ж року Європейська Комісія спільно з на той час Міністерством вугільної промисловості України (на той час було відновлене згідно із Указом Президента України від 25.07.2005 № 1123/2005 «Про заходи щодо вдосконалення державного управління вугільною промисловістю») в рамках програми «Навколишнє середовище та раціональне використання природних ресурсів» домовилися про експертну допомогу щодо залучення зовнішнього інвестування для розв'язання проблеми, перш за все, пов'язаної із впровадження в Україні технологій чистого вугілля на ТЕС.

Паризька кліматична угода [4, 5], на відміну від КП РКЗКООН, передбачає, що зобов'язання зі скорочення шкідливих викидів парникових газів (далі ПГ) в атмосферу беруть на себе всі держави, незалежно від ступеня їхнього економічного розвитку. Ця Угода, посилюючи реалізацію РКЗКООН, у тому числі її мети, спрямована на зміцнення глобального реагування на загрозу зміни клімату в контексті сталого розвитку та зусиль з викорінення бідності, у тому числі шляхом [4]:

а) стримування зростання глобальної середньої температури значно нижче 2°C понад доіндустріальні рівні й докладання зусиль з метою обмеження зростання температури до 1,5°C понад доіндустріальні рівні, визнаючи, що це суттєво знизить ризики та наслідки зміни клімату;

б) підвищення здатності адаптуватися до несприятливих наслідків зміни клімату, а також сприяння опірності до зміни клімату та низьковуглецевому розвитку таким чином, щоб не ставити під загрозу виробництво продовольства;

с) забезпечення узгодженості фінансових потоків із напрямом низьковуглецевого та опірного до зміни клімату розвитку.

Виконання нових завдань, спричинених ратифікацією Україною Паризької угоди та подальшою імплементацією її положень, потребує формування цілісної і послідовної державної політики у сфері зміни клімату відповідно до політики міжнародних організацій з урахуванням провідних світових технологій та практик, а також особливостей національних умов, можливостей, потреб і пріоритетів. Формування й подальша реалізація цілісної державної політики у сфері зміни клімату, гармонізованої з міжнародним законодавством, є складним завданням через мультидисциплінарний характер проблеми [6]. Одним із заходів в цьому напрямі є участь України у міжнародному співробітництві у сфері діяльності з видобування та використання МВР відповідно до міжнародних договорів України та законодавства України [7, ст. 18].

В той же час, вугільні шахти розглядаються як одне з найбільш великих джерел викидів метану – ПГ, потенціал глобального потепління якого в 20 разів перевищує відповідний потенціал діоксиду вуглецю [8].

Отже, метан загалом та МВР зокрема, як об'єкт міжнародних, європейських, екологічних і кліматичних правовідносин виступає:

- ПГ, як газоподібна складова атмосфери, що поглинає та випромінює інфрачервоне випромінювання;

- ПГ, на який в Європі припадає 10 % загальних викидів, більшість з яких здійснюється у секторі викопного палива;

- ПГ, другим після вуглекислого газу, що впливає на зміну клімату;

- ПГ, потужним місцевим забруднювачем атмосферного повітря, що викликає серйозні проблеми зі здоров'ям людини.

Правові та організаційні засади моніторингу, звітності та верифікації викидів ПГ визначає Закон України від 12.12.2019 № 377-IX «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів», що спрямований на виконання зобов'язань України за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, зокрема, Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, а також на виконання вимог РКЗКООН та Паризької угоди [9].

Втім базовим законодавчим актом метановугільного законодавства слід розглядати Закон України від 21.05.2009 № 1392-VI «Про газ (метан) вугільних родовищ» [7] (далі Закон про МВР), який визначає правові, економічні, екологічні та організаційні засади діяльності у сфері геологічного вивчення МВР, у тому числі дослідно-промислової розробки, видобування і вилучення його під час дегазації та подальшого використання як матеріального та/або енергетичного ресурсу.

Слід звернути увагу на те, що Закон про МВР розмежовує поняття господарської діяльності в цій сфері на два види, кожний з яких диференційований також на два підвиди, а саме [10]:

1) господарська діяльність з геологічного вивчення, видобування газу МВР:

1.1) геологічне вивчення, у тому числі дослідно-промислова розробка;

1.2) промислова розробка вугільного родовища з метою вилучення з нього МВР для подальшого використання;

2) господарська діяльність з використання МВР:

2.1) виробництво електричної, теплової та/або інших видів енергії в разі якщо МВР є основним енергоносієм;

2.2) при використанні МВР як основної технологічної сировини.

Тож, у першому випадку МВР виступає об'єктом геолого-господарських (мінерально-сировинний ресурс) та гірничо-господарських відносин (корисна копалина загальнодержавного значення), у другому – енерго-господарських (паливно-енергетичний ресурс) та технолого-господарських відносин (матеріально-технологічний ресурс).

Той таки закон про МВР, з метою дотримання екологічної безпеки під час видобування та використання МВР, передбачає забезпечення суб'єктами господарювання обов'язкового страхування майнових ризиків користувача надр під час дослідно-промислового та промислового видобування і використання МВР на випадок завдання шкоди НПС внаслідок аварій, пожеж чи технічних неполадок у порядку, встановленому законодавством про страхування. Тобто, в цих приписах МВР виступає опосередкованим об'єктом страхових відносин.

Предметом договору обов'язкового страхування є майнові

інтереси, які не суперечать закону і пов'язані з відшкодуванням шкоди, заподіяної страхувальником НПС внаслідок аварії, пожежі чи технічних неполадок [11].

МВР слід також розглядати і в якості об'єкта договірних відносин. Так, відповідно до ст. 14 Закону про МВР, у разі якщо діяльність з видобування МВР здійснюється на умовах договору за проектами спільного впровадження, один з учасників цього договору зобов'язаний мати дозвіл на викид забруднюючих речовин в атмосферне повітря згідно з КП РКЗКООН. Прибуток від проектів спільного впровадження згідно з вимогами КП РКЗКООН розподіляється між учасниками на умовах договору про спільну діяльність або іншого договору.

Крім того, МВР, виступаючи як один із видів нетрадиційних вуглеводнів відповідно до Закону України від 14.09.1999 № 1039-XIV «Про угоди про розподіл продукції» (далі УРП), має відповідний специфічний правовий режим. Так, ст. 17 цього Закону передбачає, що УРП можуть передбачати особливі етапи, правила та порядок користування надрами і проведення робіт під час розробки метановугільних родовищ. Такі особливі етапи, правила та порядок можуть відрізнятися від затверджених законодавством етапів, правил і порядку розробки вуглеводнів, що не належать до нетрадиційних вуглеводнів. У разі будь-яких розбіжностей переважному застосуванню підлягатимуть етапи, правила та порядок користування надрами і проведення робіт, передбачені УРП [12].

Оскільки Закон України від 09.04.2015 № 329-VIII «Про ринок природного газу» [13] відносить МВР до категорії «природний газ» (суміш вуглеводнів та неуглеводневих компонентів, що перебуває у газоподібному стані за стандартних умов (тиск 760 мм ртутного стовпа і температура 20°C) і є товарною продукцією), то логічним виглядає положення про його розгляд як об'єкта газових відносин. До того ж, зазначений Закон включив закон про МВР до складу правової основи ринку природного газу, а Концепцією розвитку газовидобувної галузі України також передбачено розроблення методики оцінки ресурсів та запасів МВР, як складової ресурсної бази газовидобувної галузі [14].

Так само МВР може розглядатися й об'єктом газотранспортних відносин, адже Законом про МВР встановлено, що доступ до

газотранспортних мереж з метою транспортування, постачання і зберігання МВР, а також сумішей з природним газом здійснюється згідно з порядком доступу до Єдиної газотранспортної системи України, встановленим законодавством. Якість МВР має відповідати вимогам суб'єкта господарської діяльності відповідної газотранспортної системи, з урахуванням встановлених норм [7, ст. 15].

Нарешті, слід враховувати, що МВР є й об'єктом податкових правовідносин, в яких виступає і як вид вуглеводневої сировини і як умова приналежності до об'єкта оподаткування рентною платою за користування надрами.

Так, Національний класифікатор ДК 008:2007 у підгрупі газу горючого природного групи газоподібних горючих корисних копалини виділено окремий вид корисних копалин – газ (метан) вугільних родовищ та вуглевмісних товщ [15]. Останній є супутньою корисною копалиною у більшості випадків використання ділянок надр при видобуванні запасів вугілля в Україні.

При цьому слід враховувати, що згідно із ст. 51 Кодексу України про надра від 27.07.1994 № 132/94-ВР [16] користувачі надр під час розробки, у тому числі й метановугільних родовищ, провадять свою діяльність згідно із затвердженими проектами і планами робіт, правилами технічної експлуатації та охорони надр. Останні мають бути погоджені з Державною службою геології та надр України та Державною службою України з питань праці в частині додержання вимог законодавства про надра.

Зокрема, техніко-технологічні схеми розробки метановугільних родовищ передбачають вибір однієї або декількох технологічних схем ефективного управління газовим середовищем гірничих виробок з метою дотримання безпечних умов праці, таких як випереджувальна дегазація або супроводжувальна (поточна) дегазація виробленого простору під час видобування покладів вугілля на ділянках надр, для яких у порядку, встановленому Інструкцією Державної комісії України по запасах корисних копалин (далі ДКЗ), затверджено запаси МВР [17].

Результатом застосування технологій випереджувальної дегазації (у значенні терміну, наведеного у «Керівництві з найкращої практики ефективної дегазації джерел метановиділень та

утилізації метану на вугільних шахтах» Європейської економічної комісії ООН, 2010 р. [18]) є газ-метан, вилучений із невідпрацьованих або відпрацьованих вугільних пластів за допомогою свердловин.

При цьому газ-метан випереджувальної дегазації є товарною продукцією гірничого підприємства, яка має якісні характеристики, що відповідають технічним вимогам до газу природного горючого, придатного для транспортування засобами магістральних трубопроводів, і таким чином відповідають наведеному вище визначенню поняття «природний газ», яким оперує не тільки господарсько-газове [13], а й нафтогазове законодавство [19].

Отже, МВР, вилучений із невідпрацьованих або відпрацьованих вугільних пластів за допомогою свердловин, який відповідає технічним вимогам до газу природного горючого, є об'єктом оподаткування рентною платою.

Натомість, МВР поточної дегазації виробленого простору видобувається з надр у вигляді повітряно-метанових сумішей як при видобуванні запасів вугілля, так і при проведенні підготовчих гірничих робіт. Такий різновид МВР формує обсяги контрольованої емісії в атмосферне повітря або утилізується з отриманням теплової чи електричної енергії. При цьому обсяг викидів повітряно-метанових сумішей є величиною, тотожною обсягу погашених запасів МВР.

Згідно із п. 10.35 Інструкції ДКЗ [20] підрахунок запасів супутніх корисних копалин і компонентів здійснюється за кондиціями, які обґрунтовані техніко-економічними розрахунками або оцінюються та підраховуються за наявності в надрах при можливості їх вилучення з використанням діючих технологічних схем за умови відповідності якості діючим стандартам, технологічним вимогам чи районним (басейновим) кондиціям.

Тож, обсяг емісії МВР поточної дегазації виробленого простору є об'єктом оподаткування екологічним податком за викиди в атмосферу стаціонарними джерелами забруднення у вигляді метану вентиляційних потоків.

Водночас з метою зменшення екологічного впливу від викидів метану вентиляційних потоків повітряно-метанової суміші реалізуються проекти утилізації МВР поточної дегазації виробленого простору в безполумєневих реакторах з отриманням

теплової енергії. При цьому користувач відповідною ділянкою надр отримує економічну вигоду від використання такого виду товарної продукції гірничого підприємства, як метан вентиляційних потоків, що не відповідає технічним характеристикам для газу природного, який використовується для зрідження або транспортується магістральними трубопроводами, а ставки оподаткування рентною платою для якого встановлено у ст. 252.20 Податкового кодексу України від 02.12.2010 № 2755-VI (далі ПК) [21].

Проте, наразі ПК не врегульовані такі види метановугільних відносин як:

1) порядок визначення розміру об'єкта оподаткування рентною платою для газу-метану поточної дегазації виробленого простору в частині метану вентиляційних потоків;

2) порядок визначення розміру об'єкта оподаткування рентною платою для газу-метану поточної дегазації виробленого простору в частині метану з високим ступенем каптажу;

3) порядок обчислення об'єкта оподаткування платою для обсягів метану супутнього покладів вугілля, який не відповідає технічним вимогам стандартів до газу природного горючого.

Тому податкові зобов'язання з рентної плати для таких обсягів МВР на теперішній час не обчислюються.

В той же час, слід враховувати, що техніко-технологічні заходи з підвищення ступеня каптажу газу-метану поточної дегазації виробленого простору можуть забезпечити високий вміст метану в газоповітряних сумішах (25 та більше вагових %), що значно розширює коло проектних рішень з економічно ефективною утилізації МВР, у тому числі з його використанням, як носія для генерації теплової чи електричної енергії.

Провідні газовидобувні країни світу з метою підвищення ефективності розробки та коефіцієнта вилучення вуглеводнів широко застосовують новітні методи оцінки ділянок та пластів, комплексного моделювання та детального планування всього комплексу робіт з визначення найбільш доцільних методів інтенсифікації, зокрема буріння похилоспрямованих та горизонтальних свердловин, гідророзриву пласта насамперед на родовищах та покладах з важкими умовами видобутку та виснаженими запасами, а також видобутку МВР [14].

Водночас практичний досвід ефективного вилучення й

утилізації метану на виведених з експлуатації вугільних шахтах зарубіжних країн (Німеччина, Польща, Велика Британія, США), поданий Європейською економічною комісією ООН, підтвердив, що важливим елементом життєздатності таких проєктів є нормативно-правова база.

До числа ключових питань відносяться [22, с. 45-46]:

- право власності та можливість його передачі;
- доступ до заходів стимулювання, зокрема щодо відновлюваних джерел енергії;
- пільги, що стосуються оподаткування й плати за користування надрами;
- порядок забезпечення герметизації шахт з метою збереження МВР для його видобутку.

Приділення підвищеної уваги такому важливому питанню, як право на МВР, може ускладнити реалізацію метановугільних проєктів третіми сторонами через необхідність звернення за новими ліцензіями або дозволами. У деяких країнах відсутня ясність щодо права власності на розташоване на поверхні або під землею майно виведених з експлуатації шахт, а також права на МВР, що перешкоджає інвестиціям.

Хоча, успішні проєкти із вилученню та утилізації МВР мають ряд переваг, оскільки вони:

- 1) забезпечують виробництво енергії з ресурсів, які в іншому випадку витрачалися б даремно шляхом викидів в атмосферу;
- 2) приносять екологічну користь, запобігаючи викидам МВР, що є ПГ, потенціал якого в 28-34 рази перевищує відповідний потенціал діоксиду вуглецю;
- 3) приносять додаткову користь для НПС шляхом заміщення більш забруднюючих його видів палива, таких як вугілля;
- 4) можуть конкурувати, в залежності від місцевих умов, з наявними проєктами з альтернативних джерел енергії;
- 5) забезпечують додаткові можливості для інвестицій, оскільки відповідають критеріям включення в механізми компенсації викидів вуглецю в відповідних випадках;
- 6) забезпечують можливості працевлаштування у поствугледобувних регіонах;
- 7) захищають від неконтрольованого витоку МВР на земну поверхню, який становить небезпеку для населення.

Список літератури

1. Кірін Р.С. Метан вугільних родовищ як альтернативне джерело енергії: правові аспекти. *П'яте зібрання фахівців споріднених кафедр з проблем аграрного, земельного, екологічного, природоресурсного права та альтернативної енергетики: матер. Всеукр. наук. конф.* (м. Одеса, 10-13 червня 2021 р.). Відп. ред. Т.Є. Харитонова, Х.А. Григор'єва. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 322 с. С. 50-53.

2. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату: міжнародний документ ООН від 11.12.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text

3. Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату: Закон України від 04.02.2004 № 1430-IV. *Офіційний вісник України*. 2004. № 8. Ст. 466.

4. Паризька угода: міжнародний документ ООН від 12.12.2015. *Офіційний вісник України*. 2016. № 61; 2017. № 76. Ст. 2365; Ст. 2074.

5. Про ратифікацію Паризької угоди: Закон України від 14.07.2016 № 1469-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 61. Ст. 2074.

6. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 № 932-р. *Офіційний вісник України*. 2016. № 99. Ст. 3236.

7. Про газ (метан) вугільних родовищ: Закон України від 21.05.2009 № 1392-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-17#Text>

8. Parry M.L., Canziani O.F., Palutikof J.P., Linden P.J. van der, Hanson C.E. Contribution of working group II to the fourth assessment report of the intergovernmental panel on climate change: impacts, adaptation and vulnerability. Cambridge, United Kingdom and New York, USA: Cambridge University Press, 2007. URL: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/soil-organic-carbon-1/IRationaleReference1232455014617>

9. Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів

парникових газів: Закон України від 12.12.2019 № 377-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 2. Ст. 46.

10. Кірін Р.С. Правове забезпечення господарської діяльності з геологічного вивчення, видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ. *Господарське право та процес в умовах трансформації суспільних відносин: матер. III Всеукр. наук.-практ. конференції* (м. Кр. Ріг, 25 вер. 2020 р.). Кривий Ріг: ДЮІ МВС України, 2020. 359 с. С. 102-106.

11. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування майнових ризиків користувача надр під час дослідно-промислового і промислового видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ: постанова Кабінету Міністрів України від 13.11.2013 № 980. *Офіційний вісник України*. 2014. № 11. Ст. 361.

12. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999 № 1039-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14#Text>

13. Про ринок природного газу: Закон України від 09.04.2015 № 329-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#Text>

14. Про схвалення Концепції розвитку газовидобувної галузі України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 № 1079-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1079-2016-%D1%80#Text>

15. Національний класифікатор ДК 008:2007 «Класифікатор корисних копалин» (ККК): наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 12.12.2007 № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va357609-07#Text>

16. Кодекс України про надра від 27.07.1994 № 132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>

17. Про затвердження Інструкції із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до геолого-економічної оцінки загальних (емісійних) та видобувних запасів шахтного метану вуглегазових родовищ у зонах супутньої технологічно необхідної дегазації під час розробки вугільних пластів: наказ Державної комісії України по запасах корисних копалин від 07.11.2008 № 523. *Офіційний вісник України*. 2009. № 3.

Ст. 92.

18. Руководство по наилучшей практике эффективной дегазации источников метановыделения и утилизации метана на угольных шахтах. Серия публикаций ЕЭК по энергетике. № 31. ООН. Нью-Йорк-Женева, 2010. 107 с. URL: https://unecce.org/DAM/energy/se/pdfs/cmm/pub/BestPractGuide_Meth_Drain_es31_r.pdf

19. Про нафту і газ: Закон України від 12.07.2001 № 2665-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-14#Text>

20. Про затвердження Інструкції із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ вугілля: наказ Державної комісії України по запасах корисних копалин при Державному комітеті природних ресурсів України від 25.10.2004 № 225. *Офіційний вісник України*. 2004. № 46. Ст. 3078.

21. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

22. Руководство по наилучшей практике эффективного извлечения и утилизации метана на выведенных из эксплуатации угольных шахтах. Серия публикаций ЕЭК по энергетике. № 64. ООН. Женева, 2020. 91 с. URL: https://unecce.org/DAM/energy/images/CMM/CMM_CE/BPG_AMM_Case_Studies/1921351_R_ECE_ENERGY_128_WEB.pdf

Kirin Roman,
Dr. Sci. in Law, Associate Professor,
Leading Researcher of Department of Economic
and Legal Problems of Urban Studies,
State Organization «V. Mamutov Institute of Economic
and Legal Research of NAS of Ukraine», Kyiv
<https://orcid.org/0000-0003-0089-4086>

LEGAL REGIME OF METHANE OF COAL MINES: DOMESTIC PROBLEMS AND EXPERIENCE OF FOREIGN PRACTICES

Annotation. The article establishes that methane from coal deposits, as an object of legal relations, should be considered as an intersectoral phenomenon, the position of which can change dynamically in time, space and in the range of subjects. The provisions of the national and international legal framework in which methane from coal deposits acts either as an object of relevant relations, or is a direct or indirect element of the objective side of legitimate methane coal activity. It is revealed that such types of legal relations include such types as – international, European, ecological, climatic, geological-economic, mining-economic, energy-economic, technological-economic, insurance, contractual, gas, gas-transport, tax. The problems and advantages of methane coal projects, which are revealed in the process of their practical realization in foreign countries, are outlined.

Keywords: methane from coal deposits, greenhouse gas, object of legal relations, methane coal legislation.

References

1. Kirin R.S. Metan vuhilnykh rodovyshch yak alternatyvne dzherelo enerhii: pravovi aspekty. *Piate zibrannia fakhivtsiv sporidnennykh kafedr z problem ahrarnoho, zemelnoho, ekolohichnoho, pryrodoresursnoho prava ta alternatyvnoi enerhetyky: mater. Vseukr. nauk. konf.* (m. Odesa, 10-13 chervnia 2021 r.). Vidp. red. T.Ie. Kharytonova, Kh.A. Hryhorieva. Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2021. 322 p. P. 50-53 [in Ukrainian].

2. Kiotskyi protokol do Ramkovoï konventsii Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro zminu klimatu: mizhnarodnyi dokument OON

vid 11.12.1997. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text [in Ukrainian].

3. Pro ratyfikatsiiu Kiotskoho protokolu do Ramkovoï Konventsii Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro zminu klimatu: Zakon Ukrainy vid 04.02.2004 № 1430-IV. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2004. № 8. Art. 466 [in Ukrainian].

4. Paryzka uhoda: mizhnarodnyi dokument OON vid 12.12.2015. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2016. № 61; 2017. № 76. Art. 2365; Art. 2074 [in Ukrainian].

5. Pro ratyfikatsiiu Paryzkoï uhody: Zakon Ukrainy vid 14.07.2016 № 1469-VIII. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2016. № 61. St. 2074 [in Ukrainian].

6. Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi zminy klimatu na period do 2030 roku: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 07.12.2016 № 932-r. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2016. № 99. Art. 3236 [in Ukrainian].

7. Pro haz (metan) vuhilnykh rodovyshch: Zakon Ukrainy vid 21.05.2009 № 1392-VI. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-17#Text> [in Ukrainian].

8. Parry M.L., Canziani O.F., Palutikof J.P., Linden P.J. van der, Hanson C.E. Contribution of working group II to the fourth assessment report of the intergovernmental panel on climate change: impacts, adaptation and vulnerability. Cambridge, United Kingdom and New York, USA: Cambridge University Press, 2007. URL:
<https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/soil-organic-carbon-1/IRationaleReference1232455014617>

9. Pro zasady monitorynhu, zvitnosti ta veryfikatsii vykydiv parnykovykh haziv: Zakon Ukrainy vid 12.12.2019 № 377-IX. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2020. № 2. Art. 46 [in Ukrainian].

10. Kirin R.S. Pravove zabezpechennia hospodarskoï diialnosti z heolohichnoho vyvchennia, vydobuvannia ta vykorystannia hazu (metanu) vuhilnykh rodovyshch. *Hospodarske pravo ta protses v umovakh transformatsii suspilnykh vidnosyn: mater. III Vseukr. nauk.-prakt. konferentsii* (m. Kr. Rih, 25 ver. 2020 r.). Kryvyi Rih: DIuI MVS Ukrainy, 2020. 359 p. P. 102-106 [in Ukrainian].

11. Pro zatverdzhennia Poriadku i pravyl provedennia oboviazkovoho strakhuvannia mainovykh ryzykiv korystuvacha nadr pid chas doslidno-promyslovoho i promyslovoho vydobuvannia ta

vykorystannia hazu (metanu) vuhilnykh rodovyshch: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13.11.2013 № 980. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2014. № 11. Art. 361 [in Ukrainian].

12. Pro uhody pro rozpodil produktsii: Zakon Ukrainy vid 14.09.1999 № 1039-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14#Text> [in Ukrainian].

13. Pro rynek pryrodnoho hazu: Zakon Ukrainy vid 09.04.2015 № 329-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#Text> [in Ukrainian].

14. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku hazovydobuvnoi haluzi Ukrainy: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.12.2016 № 1079-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1079-2016-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

15. Natsionalnyi klasyfikator DK 008:2007 «Klasyfikator korysnykh kopalyn» (KKK): nakaz Derzhavnoho komitetu Ukrainy z pytan tekhnichnoho rehuliuвання ta spozhyvchoi polityky vid 12.12.2007 № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va357609-07#Text> [in Ukrainian].

16. Kodeks Ukrainy pro nadra vid 27.07.1994 № 132/94-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

17. Pro zatverdzhennia Instruksii iz zastosuvannia Klasyfikatsii zapasiv i resursiv korysnykh kopalyn derzhavnoho fondu nadr do heoloho-ekonomichnoi otsinky zahalnykh (emisiinykh) ta vydobuvnykh zapasiv shakhtnoho metanu vuhlehazovykh rodovyshch u zonakh suputnoi tekhnolohichno neobkhidnoi dehazatsii pid chas rozrobky vuhilnykh plastiv: nakaz Derzhavnoi komisii Ukrainy po zapasakh korysnykh kopalyn vid 07.11.2008 № 523. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2009. № 3. Art. 92 [in Ukrainian].

18. Rukovodstvo po nailuchshej praktike jeffektivnoj degazacii istochnikov metanovydelenija i utilizacii metana na ugol'nyh shahtah. Serija publikacij EJeK po jenergetike. № 31. OON. N'ju-Jork-Zheneva, 2010. 107 p. URL: https://unece.org/DAM/energy/se/pdfs/cmm/pub/BestPractGuide_Meth_Drain_es31_r.pdf [in Russian].

19. Pro naftu i haz: Zakon Ukrainy vid 12.07.2001 № 2665-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-14#Text> [in Ukrainian].

20. Pro zatverdzhennia Instruktsii iz zastosuvannia Klasyfikatsii zapasiv i resursiv korysnykh kopalyn derzhavnoho fondu nadr do rodovyshch vuhillia: nakaz Derzhavnoi komisii Ukrainy po zapasakh korysnykh kopalyn pry Derzhavnomu komiteti pryrodnykh resursiv Ukrainy vid 25.10.2004 № 225. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2004. № 46. Art. 3078 [in Ukrainian].

21. Podatkovy kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian].

22. Rukovodstvo po nailuchshej praktike jeffektivnogo izvlechenija i utilizacii metana na vyvedennyh iz jekspluatacii ugol'nyh shahtah. Serija publikacij EJeK po jenergetike. № 64. OON. Zheneva, 2020. 91 p. URL: https://unece.org/DAM/energy/images/CMM/CMM_CE/BPG_AMM_Case_Studies/1921351_R_ECE_ENERGY_128_WEB.pdf [in Russian].

Ліллемяе Олена,
кандидат юридичних наук,
заступник начальника другого відділу
Департаменту моніторингу і контролю державної допомоги
Антимонопольного комітету України,
молодший науковий співробітник відділу господарсько-правових
досліджень проблем економічної безпеки,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ
<https://orcid.org/0000-0003-4899-107X>

ДЕРЖАВНА ДОПОМОГА ЯК ЗАСІБ СТИМУЛЮВАННЯ ВТОРИННОГО РЕСУРСОКОРИСТУВАННЯ В ЕНЕРГЕТИЦІ

Анотація. У роботі досліджується правова природа державної допомоги як засобу стимулювання вторинного ресурсокористування в енергетиці. Проаналізовано національне законодавство, законодавство Європейського Союзу у цій сфері. За результатами проведеного дослідження обґрунтована доцільність використання державної допомоги у досягненні горизонтальних цілей, зокрема забезпечення вторинного ресурсокористування в енергетиці.

Ключові слова: державна допомога, вторинне ресурсокористування, горизонтальні цілі, енергетика, законодавство ЄС.

Статтею 2 Закону України від 01.07.2014 № 1555-VII «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» (далі Закон) [1] встановлено загальне правило недопустимості для конкуренції надання будь-якої державної допомоги. Однак, Антимонопольний комітет України (далі Комітет) розглянувши повідомлення про державну допомогу, має повноваження в окремих випадках, передбачених ст. 5, 6 Закону, визнати таку державну допомогу допустимою.

При цьому специфікою справ щодо оцінки допустимості державної допомоги є те, що, на відміну від інших справ та досліджень, що здійснюються в рамках Закону України від 11.01.2001 № 2210-III «Про захист економічної конкуренції»,

Комітет не має встановлювати конкретного факту спотворення конкуренції, достатнім є визнання того, що ринок є або потенційно може бути конкурентним. Тобто відсутність будь-яких юридичних чи об'єктивних бар'єрів для потенційного вступу на такий ринок нових гравців вже є достатнім для того, щоб вважати такий ринок потенційно конкурентним, державна допомога одному (або декільком) з гравців якого загрожуватиме спотворенням конкуренції.

Відповідно до ч. 4 ст. 9 Закону нова державна допомога, що підлягає повідомленню, може бути надана лише після отримання відповідного рішення Уповноваженого органу, передбаченого п. 1 і 2 ч. 6 ст. 10 або п. 1-3 ч. 7 ст. 11 цього Закону [1].

Надання державної допомоги до отримання рішення Комітету щодо допустимості такої державної допомоги або всупереч рішенню може призвести до визнання її незаконною та недопустимою для конкуренції і подальшого повернення надавачем до відповідного бюджету.

Енергетична сфера економіки є конкурентною, а отже надання державної допомоги певним суб'єктам господарювання, які займаються виробництвом або будь-якою діяльністю, пов'язаною з енергопродуктами, може ставити підприємство у нерівне становище, що спотворює економічну конкуренцію, від чого перш за все страждає споживач.

Встановлені законодавством випадки допустимості (ст. 5, 6 Закону) передбачають баланс між негативними та позитивними наслідками, що настають після надання державної допомоги. Якщо позитивних наслідків більше, державна допомога може бути визнана допустимою навіть на конкурентному ринку.

Позитивними наслідками для суспільства в цілому у сфері енергетики можуть бути: розвиток альтернативної енергетики та екологічні вигоди унаслідок її розвитку, просування екологічних ідей, інтеграція з європейським енергетичним простором тощо.

Беручи до уваги положення ст. 264 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [2], під час аналізу практики надання державної допомоги в енергетичній сфері, а особливо, що стосується вторинного ресурсокористування в енергетиці, до уваги має бути взято, зокрема, відповідну практику Суду Європейського Союзу, а

також відповідне вторинне законодавство, рамкові положення, керівні принципи та інші чинні адміністративні акти Союзу.

Нормативно-правова база ЄС сприяє розвитку відновлювальних джерел енергії, а також захисту навколишнього середовища. Відтак, у 2014 р. Комісія прийняла керівні принципи державної допомоги щодо оцінки проектів державного фінансування в галузі енергетики та навколишнього середовища на період з 2014 до 2020 рр. [3]. Ключова ідея полягає у тому, що допомога, яка направлена на охорону навколишнього середовища має більше позитивних переваг проти її негативного впливу на конкуренцію і на внутрішній ринок.

Європейська Комісія (далі ЄК) зазначає, що керівні принципи з навколишнього середовища покликані надавати допомогу державам-членам у досягненні їх кліматичних цілей, допускаючи спотворення ринку, яке може виникнути в результаті надання грантів, наданих для відновлювальних джерел енергії. Принципи також включають положення щодо державної допомоги на розвиток енергетичної інфраструктури та генеруючих потужностей, щоб зміцнити внутрішній ринок енергії і гарантувати безпеку поставок [4].

Більше того, ЄК були розроблені нові керівні принципи, які зараз проходять стадію громадського обговорення, *Guidelines on State aid for climate, environmental protection and energy – 2022*. Прийняття цих принципів обумовлено зростаючою важливістю захисту клімату та містять положення щодо інфраструктури чистої мобільності та біорізноманіття, а також ефективність використання ресурсів для підтримки переходу до циркулярної економіки. Настанови про державну допомогу в галузі енергетики та навколишнього середовища дозволяють державам-членам підтримувати проекти з охорони навколишнього середовища (включаючи охорону клімату та вироблення зеленої енергії), а також заходи щодо забезпечення адекватності виробництва енергії за певних умов. Метою керівних принципів є надання допомоги державам-членам у досягненні амбітних цілей ЄС щодо енергетики та клімату за мінімально можливих витрат для платників податків та без зайвого спотворення конкуренції на єдиному ринку.

Отже, як бачимо, європейський досвід навпаки сприяє тому, щоб надавати державну допомогу таким чином, щоб разом з

основною метою підтримки суб'єкта господарювання, виконувались і інші цілі, які мають суспільно важливий інтерес. Тому використання вторинного ресурсокористування в енергетиці є найяскравішим прикладом, яким чином можна використовувати бюджетні кошти на користь як суб'єктів господарювання, так і суспільства, в цілому, сприяючи одночасному досягненню горизонтальних цілей.

Список літератури

1. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.07.2014 № 2749. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 34. Ст. 1173.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

3. Guidelines on State aid for environmental protection and energy 2014-2020: Communication from the Commission No 2014/C/200/01. *Official Journal*. – C200/1 – 55.

4. State Aid Overview. European Commission, Competition DG. URL: http://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/horizontal_objectives_en.htm

Lillemiae Olena,
PhD in Law,
Deputy Head of the Second Unit
State aid monitoring and control Department
Antimonopoly Committee of Ukraine
Junior Researcher of Department of Economic and Legal
Research Problems of Economic Security,
State Organization «V. Mamutov Institute of Economic
and Legal Research of NAS of Ukraine», Kyiv
<https://orcid.org/0000-0003-4899-107X>

STATE AID AS A WAY OF SECONDARY RESOURCE USE IN ENERGY

Annotation. The article investigates the legal nature of state aid as a means of stimulating secondary resource use in energy. The national legislation, the European Union legislation in this sphere are analyzed. According to the results of the study, the expediency of using state aid in achieving horizontal goals, in particular the provision of secondary resource use in energy is substantiated.

Keywords: state aid, secondary resource use, horizontal goals, energy, EU legislation.

References

1. Pro derzhavnu dopomohu subiektam hospodariuvannia: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 2749. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2014. № 34. Art. 1173 [in Ukrainian].

2. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony vid 27.06.2014. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2014. № 75. Art. 2125 [in Ukrainian].

3. Guidelines on State aid for environmental protection and energy 2014-2020: Communication from the Commission No 2014/C/200/01. *Official Journal*. C200/1 – 55.

4. State Aid Overview. European Commission, Competition DG. URL: http://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/horizontal_objectives_en.htm

Мінгела Олег,
кандидат юридичних наук,
провідний юрист відділу господарсько-правових досліджень
проблем економічної безпеки,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ
<https://orcid.org/0000-0003-4880-6647>

ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ВТОРИННОГО РЕСУРСОКОРИСТУВАННЯ (РЕЦИКЛІНГУ) В ЕНЕРГЕТИЦІ

Анотація. В роботі розглядаються засади та окремі засоби державного стимулювання вторинного ресурсокористування, в т.ч. рециклінгу в енергетичній сфері, питання залучення вторинних енергетичних ресурсів в господарський обіг тощо.

Ключові слова: економічне стимулювання, вторинне ресурсокористування, енергетика.

Вторинне ресурсокористування, або, як це використовують деякі автори як транслітерацію з англійської мови, рециклінг – є одним із заходів зменшення вуглецевого сліду та деякого зменшення негативного впливу людства на довкілля. Здебільшого рециклінг як метод створення ресурсів застосовується на повторному виробництві певних «матеріальних» ресурсів – пластику, металу, особливо меді, золота та напівпровідників, оскільки привабливістю використання такого методу є відносна легкість доступу до матеріалів. Але одним із розвинених напрямів використання вже «відпрацьованих» ресурсів є їхнє використання в генерації енергії – у сміттєспалюючих підприємствах, збиранні акумуляторів та використанні перероблених проводів тощо. Дещо дискусійним є питання щодо кваліфікації як стовідсоткового «вторинного ресурсокористування» використання біопалив: біометану, біодизелю та біоетанолу шляхом переробки біомаси – зокрема тому, що для його розвитку зміщення виробництва сільського господарства на умисне та пріоритетне вирощування культур, які залишають придатну для використання біомасу. Прихильники відокремлення виробництва та використання

біопалива від вторинного ресурсокористування використовують термін «біоенергетика».

Про важливість рециклінгу взагалі говорить затверджена Кабінетом міністрів України у 2017 р. Стратегія управління відходами в Україні до 2030 р. [1], останні зміни до якої відбулись у 2020 р. У стратегії зазначено як одну із суттєвих негативних тенденцій «неефективність впроваджених економічних інструментів у сфері погодження із відходами». Аналіз тексту стратегії дозволяє встановити, що у сфері рециклінгу вона зосереджена на двох основних аспектах – переробці хімічних джерел струму (батареюк, батарей та акумуляторів) та погодженні з відходами, у тому числі, енегоемними.

Заходи із запровадження регулювання в сфері рециклінгу також відображені у Національному плані управління відходами [2], зокрема вказано, що до Верховної Ради направлено Законопроект про впровадження стимулювання рециклінгу, створена Міжвідомча координаційна рада та проводяться дослідження щодо впровадження технологій рециклінгу. Зазначені в Стратегії напрями рециклінгу в енергетиці також знайшли відображення в плані, але до планування та виконання є питання – зокрема робота щодо формування державної політики у сфері відпрацьованих хімічних джерел струму (розділ 9, п. 113-119) тільки почалась, а інфраструктура щодо такої переробки, запланована на 2024-2030 рр. вже позначена як «створена», щодо використання біопалива запровадження стимулюючих економічних інструментів (розділ 1, п. 6) мало вже відбутися у 2020 р., але у цьому напрямі план не виконано.

Повертаючись до Стратегії, аналіз її тексту дозволяє говорити, що вона, передусім, сфокусована на каральних чи адміністративних, а не заохочувально-пільгових чи ринкових стимулах.

Із загальних положень, що можуть в цілому застосовуватись до енергетики, у Стратегії містяться наступні пропозиції:

1. Стимулювання перероблення побутових відходів (вбачається, що це включає і спалення енергоемних відходів для генерації, але за текстом стратегії це не конкретизовано);

2. Впровадження механізму повного фінансування системи управління відходами з урахуванням принципів «забруднювач

платить», «розширена відповідальність виробника» та «плати за те, що викидаєш».

Наведемо розкриття цих **принципів платності за забруднення** (далі ППЗ) нижче.

Концепція ППЗ у варіанті, що розуміється з тексту Директиви № 2004/35/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди» від 21.04.2004 [3] означає, що більшу частину витрат, на заходи щодо запобігання, контролю та скорочення забруднення, відшкодовує саме забруднювач. Недоліком ППЗ є неврахування користі (особливо нематеріальної) від можливих побічних ефектів використання ресурсів, не виражену в ціннісному вираженні. ППЗ здебільшого використовується для розподілу (із більшою вагою на забруднювачі) витрат на запобігання та компенсації шкоди від забруднень для стимулювання оптимального використання невідновлювальних ресурсів.

Принцип «плати за те, що викидаєш» *РАУТ* [4] діє вже на споживачів, що створюють відходи. *РАУТ* працює у більшості випадків за трьома схемами такої оплати: користувачі заздалегідь оплачують усе сміття для збору підрядниками, або цей збір входить до вартості контейнерів для сміття, мішків тощо; екологічний збір покривається за рахунок оподаткування мешканців громади; або ж схема оплати реалізується через довгострокову оренду контейнерів.

За використання принципу «**розширеної відповідальності виробника**» (далі РВВ), як це визначається ОЕСР [5] – виробники екологічно шкідливої продукції мають дбати про неї навіть після того як продукція була використана, відслужила свій гарантійний термін та можливий строк використання, стала непотрібною споживачеві через застарілість або інші обставини тощо. РВВ включає (зокрема, але не виключно) збір, сортування та підготовку продукції для подальшої переробки чи ремонту. РВВ має найбільше розповсюдження у сфері пакування товарів. Це – і про «первинний» вплив видобутку та виготовлення матеріалів для пакування, а також і «безпосередній» вплив вже використаного пакування.

Зазначимо, що в проєкті Закону України «Про управління відходами» № 2207-1-д [6] згадуються «відходи батарей та

аккумуляторів», та запропоновано використання принципу розширеної відповідальності виробника щодо них.

Продовжуючи тему відходів батарей та аккумуляторів, щодо хімічних джерел струму Стратегія пропонує таке:

У програмі зазначено, що збирання та переробка відпрацьованих батарейок, батарей та аккумуляторів регулюється Законом України від 23.02.2006 № 3503-IV «Про хімічні джерела струму» та спільним наказом Міністерства промисловості, Міністерства економіки, Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки від 31.12.1996 № 223/154/165 «Про затвердження Положення про порядок збирання та переробки відпрацьованих свинцево-кислотних аккумуляторів». Однак зазначені нормативно-правові акти містять застарілі положення, які фактично залишаються нереалізованими та не поширюються на сферу поводження з усіма видами батарейок, батарей та аккумуляторів.

В Програмі вірно зазначено, що з огляду на високий рівень рентабельності переробки свинцю багато суб'єктів господарювання мають ліцензії на здійснення операцій з небезпечними відходами і здійснюють збирання свинцево-кислотних аккумуляторів. На даний час існує кілька нових сучасних потужностей з автоматичною обробкою відпрацьованих аккумуляторів, інші установки потребують модернізації та впровадження нових технологій.

Як захід щодо **хімічних джерел струму** (далі ХДС) в Програмі пропонується: дизайн продукції і зменшення кількості відходів, зокрема стимулювання розроблення і виробництва електричного та електронного обладнання, яке після закінчення строку експлуатації підлягатиме легкому демонтажу та утилізації, а матеріали, що застосовуються під час його виготовлення, матимуть максимальну придатність для вторинного використання.

Це бачення також відображено і у вищезгаданому Законопроекті № 2207-1-д, у ст. 10 якого зазначається, що обов'язки з утилізації відходів несе виробник, або організація, що робить це від імені виробника. З одного боку, подібна гнучкість – це добре для органічного виникнення ринкових відносин, але без колізійних правил, що б установлювали б зони відповідальності та вирішували ситуації, де така відповідальність є спірною (наприклад, питання про те, хто несе відповідальність за

модифіковану продукцію, або утилізацію продукції, що потрапила на територію України незаконним шляхом, залишається відкритим).

Але на утилізації та видобутку елементів робота із ХДС в баченні проектів українського законодавства та програмних документів закінчується, хоча згідно з доповіддю Європейської Комісії SWD(2018)245 від 23.11.2018 [7] перспективним є повторне використання ХДС, зокрема у мережевих системах накопичення електроенергії. Найуспішнішим таким проектом є створення такої системи на стадіоні в Амстердамі, яка працює з 2019 р. (інформацію про цей проєкт згадано в доповіді Європейської Комісії, детальніше можна ознайомитись за посиланням https://www.mobilityhouse.com/int_en/magazine/press-releases/johan-cruiff-arena-3mw-energy-storage-system-launch.html). В Україні, нажаль, ці перспективи не реалізуються, оскільки перші мережеві системи накопичення (що не пов'язані із повторним використанням ХДС) тільки починають будуватися, тому у перспективі ближнього майбутнього про жодне стимулювання використання ХДС саме в енергетиці говорити не можна. Наразі ж єдине в Україні ДП «Аргентум» закрило лінію переробки батарейок у 2018 р., тому ХДС, які здає населення, вивозяться за кордон, зокрема до Фінляндії чи Румунії. Загалом програма передбачає «стимулювання повторного використання відходів електричного та електронного обладнання», але це ніяк не конкретизоване.

Останнім цікавим напрямом у Стратегії з рециклінгу в енергетиці є використання біопалива. Щодо біопалива Стратегія містить наступні пропозиції:

- розроблення і впровадження економічних для заохочення збирання, транспортування і використання відходів сільського господарства рослинного походження як сировини для спалювання разом з вугіллям на теплових електростанціях;

- впровадження економічних інструментів для стимулювання використання продуктів перероблення відходів сільського господарства тваринного походження.

Із Стратегії вбачається, що на під час розробки програми представники держави керувались, насамперед, стимулами «карного» характеру на кшталт штрафів та перекладання цінового

навантаження на забруднювачів, а «пільгові» стимули розглядались лише у загальному вимірі та не були конкретизовані.

Потрібно зазначити, що з об'єктивної точки зору розробка екологічно обґрунтованих економічних пільг є доволі проблематичною, негативного досвіду доволі багато – починаючи від української імплементації «зеленого тарифу», до глобальної проблеми маніпуляцій з «вуглецевими кредитами», що стали наслідком зловживання правами, які виходять з Кіотського протоколу (що детально досліджено, наприклад, у доповіді організації *Compensate* [8]).

Доречно зазначити, що пільгові (заохочувальні) міри державою запропоновано застосовувати саме в біопаливному сегменті. Один законопроект про таке розроблено Міністерством енергетики України, але наразі ще не подано до Верховної Ради України – про зміни до Податкового кодексу України та застосування нульової ставки податку на викиди двоокису вуглецю, оскільки «Згідно з Методологією механізму чистого розвитку Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, біопаливо вважається CO₂-нейтральним паливом, адже при його спалюванні двоокису вуглецю утворюється стільки, скільки було поглинуто рослинами під час росту» [9] (для порівняння – у так званому «ресурсному» Законопроекті № 4101-д [10] пропонується підвищити втричі – з 10 грн до 30 грн за тону – ставку екологічного податку на викиди двоокису вуглецю (CO₂), та поетапне – до 01.01.2029 – підвищення вдесьтеро ставок цього податку на викиди забруднюючих речовин у водні об'єкти).

Про пріоритетну закупівлю відновлювальних видів палива на кшталт *Green Deal*, що діє в країнах ЄС, згадується поки що тільки у програмних документах, крім біоетанолу, де законопроект № 3356-д пропонує під нормативно визначеною обов'язковою часткою вмісту рідкого біопалива (біокомпонентів) в обсягах бензинів автомобільних розуміється вміст рідкого біопалива (біокомпонентів) в усіх обсягах бензинів автомобільних, що відпускаються з місць виробництва пального, місць оптової торгівлі паливом та місць роздрібною торгівлі паливом, але виключено бензинів з октановим числом 98 і вище та бензинів, що поставляються для потреб Міністерства оборони України, Державного резерву та для створення мінімальних запасів нафти та

нафтопродуктів з 01.05.2022 – не менш як 5 % (об’ємних), за абсолютної похибки визначення $\pm 0,5$ %.

Отже, спеціалізоване економічне стимулювання вторинного ресурсокористування в енергетиці наразі перебуває у початковому стані, за винятком вже існуючого загального податкового навантаження та юридичної відповідальності, які на даний час не можна назвати такими, що заохочували б використання технологій рециклінгу або пріоритет екологічного використання природних ресурсів, у тому числі – вторинного.

Список літератури

1. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 № 820-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text>

2. Про схвалення Національного плану управління відходами в Україні до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.02.2019 № 817-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-2019-%D1%80#Text>

3. Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage. *Official website of European Union.* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02004L0035-20190626&qid=1568193390794&from=EN>

4. Офіційний веб-сайт Міжрегіонального фонду розвитку Європейського Союзу. URL: <https://www.interregeurope.eu/policylearning/news/550/pay-as-you-throw-schemes-increase-recycling-rates/>

5. Офіційний веб-сайт ОЕСР. URL: <https://www.oecd.org/env/tools-evaluation/extendedproducerresponsibility.htm>

6. Проєкт Закону України «Про управління відходами» реєстр № 2207-1-д від 04.06.2020. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.* URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69033

7. Report on Raw Materials for Battery Applications. *Official website of European Commission.* URL:

[https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=SWD\(2018\)245&lang=en](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=SWD(2018)245&lang=en)

8. Доповідь неурядової організації Compensate Operations Ltd. 2021. 92 р. URL: https://downloads.ctfassets.net/f6kng81cu8b8/5vgGIHsrTAbMnqaDYNGYJ/25a7d0e148a6d15cd10e2409107d7f3d/Reforming_the_voluntary_carbon_market_-_Compensate.pdf

9. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо встановлення нульової ставки податку за викиди двоокису вуглецю для установок, якими здійснюються такі викиди в результаті спалювання біопалива» від 08.04.2021 (не зареєстровано в Верховній Раді України). *Офіційний веб-сайт Міністерства енергетики України.* URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245525755&cat_id=167475

10. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» (реєстр. № 4101-д від 11.11.2020). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.* URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70402

Mingela Oleh,
PhD in Law,
Leading Lawyer of Department of Economic and Legal
Research Problems of Economic Security,
State Organization «V. Mamutov Institute of Economic
and Legal Research of NAS of Ukraine», Kyiv
<https://orcid.org/0000-0003-4880-6647>

PRINCIPLES OF ECONOMIC INCENTIVES FOR SECONDARY RESOURCE USE (RECYCLING) IN ENERGY

Annotation. The paper considers the principles and individual means of state incentives for secondary resource use, including recycling in the energy sector, the issue of attracting secondary energy resources into economic circulation, etc.

Keywords: economic stimulation, secondary resource use, energy.

References

1. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii upravlinnia vidkhodamy v Ukraini do 2030 roku: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08.11.2017 № 820-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

2. Pro skhvalennia Natsionalnoho planu upravlinnia vidkhodamy v Ukraini do 2030 roku: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.02.2019 № 817-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-2019-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

3. Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage. *Official website of European Union.* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02004L0035-20190626&qid=1568193390794&from=EN>

4. Ofitsiinyi veb-sait Mizhrehionalnoho fondu rozvytku Yevropeiskoho Soiuzu. URL: <https://www.interregeurope.eu/policylearning/news/550/pay-as-you-throw-schemes-increase-recycling-rates/> [in Ukrainian].

5. Ofitsiinyi veb-sait OESR. URL: <https://www.oecd.org/env/tools-evaluation/extendedproducerresponsibility.htm> [in Ukrainian].

6. Proiekt Zakonu Ukrainy «Pro upravlinnia vidkhodamy» reiestr № 2207-1-d vid 04.06.2020. *Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69033 [in Ukrainian].

7. Report on Raw Materials for Battery Applications. *Official website of European Commission*. URL: [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=SWD\(2018\)245&lang=en](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=SWD(2018)245&lang=en) [in Ukrainian].

8. Dopovid neuriadovoi orhanizatsii Compensate Operations Ltd. 2021. 92 p. URL: https://downloads.ctfassets.net/f6kng81cu8b8/5vgGIHhsrTAbMnqaDYNGYJ/25a7d0e148a6d15cd10e2409107d7f3d/Reforming_the_voluntary_carbon_market_-_Compensate.pdf [in Ukrainian].

9. Proiekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo vstanovlennia nulovoi stavky podatku za vykydy dvoookysu vuhletsiu dlia ustanovok, yakymy zdiisniuiutsia taki vykydy v rezultati spaliuvannia biopalyva» vid 08.04.2021 (ne zareiestrovano v Verkhovnii Radi Ukrainy). *Ofitsiinyi veb-sait Ministerstva enerhetyky Ukrainy*. URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245525755&cat_id=167475 [in Ukrainian].

10. Proiekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta deiakykh inshykh zakoniv Ukrainy shchodo zabezpechennia zbalansovanosti biudzhetykh nadkhodzhen» (reiestr. № 4101-d vid 11.11.2020). *Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70402 [in Ukrainian].

Олюха Віталій,
доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових
досліджень проблем економічної безпеки,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-3339-1154>

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВІДХОДІВ ДЕРЕВИНИ У ЕНЕРГЕТИЦІ

Анотація. В статті розглянуті приклади й засоби господарсько-правового стимулювання використання відходів деревини у енергетичній галузі як вторинної сировини, аспекти її залучення до господарського обігу як енергетичного ресурсу, питання зменшення антропогенного тиску на навколишнє середовище в контексті сталого розвитку.

Ключові слова: господарсько-правове стимулювання, відходи деревини, енергетика.

Одним із векторів сталого розвитку суспільства є використання вторинних ресурсів у енергетиці, адже це дозволяє знизити навантаження на довкілля побутових та промислових відходів. Виготовлення палива з біомаси (біопалива) дозволяє заповнювати дефіцит енергетичних ресурсів, відновлювальними джерелами енергії. Біопаливо може вироблятися у різних станах – твердому, рідкому та газоподібному. Проте потенціал такого твердого біопалива як відходи лісового господарства (дрова, тирса, тріска, а також гранули, брикети, тюки, вироблені з біомаси) у сфері енергетики використовується не достатньою мірою. Тому необхідним є господарсько-правове стимулювання використання відходів деревини у вітчизняній енергетиці, що і обумовлює актуальність цього дослідження.

Відповідно до міжнародних правових актів, в яких наводяться визначення біомаси, яка може вироблятися з різних видів сировини, в тому числі відходів, що утворюються у різних сферах господарської діяльності, відходи лісової та спорідненої з нею промисловістю розглядаються як біомаса [1-3].

Згідно зі ст. 1 Закону України від 14.01.2000 № 1391-XIV «Про альтернативні види палива» [4], біомаса – це невикопна біологічно відновлювана речовина органічного походження, здатна до біологічного розкладу, у вигляді продуктів, відходів та залишків лісового та сільського господарства (рослинництва і тваринництва), рибного господарства і технологічно пов'язаних із ними галузей промисловості, а також складова частина промислових або побутових відходів, здатна до біологічного розкладу. Тобто і національне законодавство розглядає відходи та залишки лісового господарства та пов'язаних із ними технологічно галузей промисловості як біомасу.

Лісове господарство – галузь матеріального виробництва, що вивчає, веде облік і відтворення, охорону і захист лісів, а також регулювання їх використання з метою задоволення потреб в лісових ресурсах. «Лісове господарство продовжує залишатись ключовим джерелом постачання біомаси, що становить 87 % загальної пропозиції біомаси, яку складають дрова, побічні продукти деревообробної промисловості, плантації деревних енергетичних культур, деревне вугілля тощо» [5, с. 15].

В лісовій промисловості найбільш розвинутими є лісозаготівельне та лісохімічне виробництва. Також до пов'язаних із лісовим господарством можна віднести деревообробну та целюлозно-паперову галузі промислового виробництва.

До деревообробної промисловості належать підприємства, які здійснюють механічну та хіміко-механічну обробку, а також переробку деревини. В складі деревообробної промисловості виділяють три групи виробництв:

- 1) виробництва, які здійснюють первинну обробку деревини (лісопильне);
- 2) вторинна обробка деревини (паркетне, фанерне, меблеве, деревостружкових плит, сірників, стандартних будинків і деталей тощо);
- 3) хіміко-механічна переробка деревини.

При цьому, використання твердого біопалива у енергетиці у вигляді гранул, брикетів є економічно більш доцільним ніж використання дров, тріски та тирси, оскільки воно має більшу теплотворну здатність є більш зручним для транспортування (подачі) до теплових установок (котлів), має вищу керованість

процесом горіння. Як наголошує О. Гайденко «їх теплотворна здатність становить у межах від 4,5 до 5,0 кВт/кг, що в 1,5 рази більше, ніж у звичайної деревини і вугілля...При спалюванні 2000 кг паливних гранул виділяється стільки ж теплової енергії, як і при спалюванні 3200 кг деревини» [6]. Вченими-економістами наголошується на тому, що транспортування відходів лісового господарства, відходів деревообробки є економічно доцільним на відстань не більше 50 км, оскільки вони мають низьку енергетичну ефективність у порівнянні з брикетами та гранулами [7, с. 121]. В той же час, брикети та гранули можуть транспортуватись на значну відстань, навіть експортуватись за кордон.

Також і з екологічних міркувань використання тріски та тирси є менш доцільним ніж виготовлених з них пелетів. «Горіння паливних гранул в топці котла відбувається більш ефективно — кількість залишків (золи) не перевищує між від 0,5 до 1,0 % від загального об'єму використаного палива. При спалюванні паливні гранули не впливають негативно на оточуюче середовище» [6].

«Крім звичайного прямого спалювання технологіями термохімічної переробки деревної біомаси є газифікація (перетворення твердого палива в горючий газ) і піроліз (розкладання дерева при нагріванні до 450-550°C без доступу повітря з утворенням газоподібних продуктів)» [7, с.122].

На практиці енергетичними ресурсами, нажаль, здебільшого виступають такі відходи деревини як тирса та тріска. Це виникає тому, що виробництво пелетів потребує вкладання значних матеріальних ресурсів – обладнання та витрати енергії тощо. Одним із доцільних для належного стимулювання підприємств до виготовлення пелетів є такий господарсько-правовий засіб як податкова політика держави. Вона має реалізовуватись у двох напрямках. Перший полягає у забезпеченні детінізації сфери деревообробної промисловості, адже незаконна підприємницька діяльність не дозволяє належним чином використовувати відходи меблевого виробництва. Другий напрям – надання податкових пільг тим підприємствам, які будуть використовувати залишки деревини більш технологічно.

У науковій літературі справедливо наголошувалось, що податкові пільги мають можливість спрощувати підприємницьку діяльність [8, с. 320]. Бачиться, податкові пільги мають не тільки

спрощувати підприємницьку діяльність у сфері використання вторинних ресурсів, але і стимулювати суспільно-корисну поведінку, бажану для держави, адже дозволяють спрямувати підприємству «зеконормлені» фінансові ресурси для організації виробництва брикетів та гранул. Головним є те, що держава, органи місцевого самоврядування не витрачають бюджетні кошти, але отримують корисний ефект та забезпечують у кінцевому підсумку сталий розвиток у сфері енергетики.

«Застосування податкових пільг має певні переваги порівняно з іншими формами державної підтримки суб'єктів господарювання, оскільки не потребує безпосереднього виділення бюджетних коштів, а передбачає уступку державою частини своїх доходів. Натомість створюються умови для отримання позитивного соціального та економічного ефекту завдяки структурованому розвитку суб'єктів господарювання» [9, с. 265]. Екстраполювавши цей підхід до сфери використання вторинних ресурсів у сфері енергетики можна стверджувати, що податкові пільги мають спонукати підприємства до більш технологічного використання відходів деревини.

Для зниження енергетичних витрат підприємств деревообробної промисловості при переробці відходів деревини у пелети необхідно створювати можливість використовувати «зелену» енергетику, що вироблятиметься самим підприємством. Це може відбутись шляхом спрощення дозвільних процедур для підприємств у створенні сонячних електростанцій для виробництва електрики, що використовуватиметься для забезпечення власних виробничих потреб, в тому числі і для переробки відходів.

Наступним господарсько-правовим засобом є технопарки. Модель технопарку дозволяє створити систему, в якій будуть об'єднані різні види деревообробних підприємств та буде функціонувати підприємство, основною діяльністю якого буде переробка відходів деревини у пелети, брикети, які створюються у їх діяльності. Технопарк дозволить знизити логістичні витрати та інші трансакційні витрати, а також дозволить проводити дослідження та застосовувати результати наукових розробок у цій сфері на практиці.

Вказані господарсько-правові засоби мають застосовуватись комплексно, системно, доповнюватись один одним. Це може бути

реалізовано на основі застосуванням програмно-цільового підходу. Необхідно прийняти комплексну державну цільову програму з управління відходами. Чільне місце у ній має займати і такий напрям як використання відходів деревини у енергетиці.

Наявність державної програми дозволить чітко окреслити суб'єктів господарювання, у діяльності яких утворюються відходи деревини, виробників біопалива та заходи щодо утворення логістичних ланцюжків, стимулювання до створення замкнутого циклу щодо використання таких відходів у енергетиці, а також і контроль за досягненням контрольних показників.

Проведене дослідження свідчить про необхідність подальших наукових пошуків у сфері правового стимулювання суб'єктів господарювання до використання відходів деревини у енергетиці і дозволяє зробити висновок про те, що доцільними господарсько-правовими засобами, потенціал яких на практиці реалізується неповною мірою, є державні цільові програми управління відходами, державна податкова політика за двома напрямками – легалізація у сфері деревообробної промисловості та податкові пільги відповідним виробникам, спрощення дозвільних процедур у цій сфері, а також технопарки.

Список літератури

1. Директива Європейського Парламенту та Ради 2001/77/ЄС від 27.09.2001 про створення сприятливих умов продажу електроенергії, виробленої з відновлювальних енергоджерел, на внутрішньому ринку електричної енергії. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_503#Text

2. Директива Європейського Парламенту та Ради 2003/30/ЄС від 08.05.2003 про стимулювання використання біопалива та інших видів відновлювального палива для потреб транспорту. URL: https://sae.gov.ua/documents/dyrektyva_2003_30_ES.pdf

3. Директива Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС від 23.04.2009 про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел та якою вносяться зміни до, а в подальшому скасовуються Директиви ЄС 2001/77/ЄС та 2003/30/ЄС. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU09267>

4. Про альтернативні види палива: Закон України від 14.01.2000 № 1391-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-14#Text>

5. Георгій Гелету́ха, Семен Драгнєв, Петро Кучерук, Юрій Матвєєв. Практичний посібник з використання біомаси в якості палива у муніципальному секторі України (для представників агропромислового комплексу), 2017. 70 с.

6. Олег Гайдєнко. Тверде біопаливо: технологічні вимоги, властивості компонентів та технологія виробництва. *Агробізнес сьогодні*. 2014. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/idei-trendy/item/8366-tverde-biopalyvo-tekhnologichni-vymohy-vlastyvosti-komponentiv-ta-tekhnologiiia-vyrobnytstva.html>

7. Свистунова І.В., Глотова В.О., Філатова А.В. Тверде біопаливо в теплозабезпеченні села. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету*. 2011. № 7. С. 119-122.

8. Сіюшов Д.Ю. Щодо необхідності розвитку положень ГК України щодо поєднання фіскальної та стимулюючої функції оподаткування. *10 років застосування Господарського кодексу України: сучасний стан та перспективи вдосконалення кодифікації*. Збірник доповідей науково-практичної конференції (14 листопада 2014 року, м. Київ). К., 2014. С. 317-320.

9. Петруненко Я.В. Проблеми забезпечення ефективного використання державних коштів: господарсько-правовий аспект: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 416 с.

Oliukha Vitaly,
Dr. Sci. in Law, Associate Professor,
Leading Researcher of Department of Economic and Legal
Research Problems of Economic Security,
State Organization «V. Mamutov Institute of Economic
and Legal Research of NAS of Ukraine», Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-3339-1154>

ECONOMIC AND LEGAL INCENTIVES FOR THE USE OF WOOD WASTE IN ENERGY

Annotation. The article considers examples and means of economic and legal incentives for the use of wood waste in the energy sector as a secondary raw material, aspects of its involvement in economic circulation as an energy resource, reducing anthropogenic pressure on the environment in the context of sustainable development.

Keywords: economic and legal stimulation, wood waste, energy.

References

1. Dyrektyva Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady 2001/77/IeS vid 27.09.2001 pro stvorennia spriyatlyvykh umov prodazhu elektroenerhii, vyroblenoi z vidnovliuvalnykh enerhodzherel, na vnutrishnomu rynku elektrychnoi enerhii. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_503#Text [in Ukrainian].

2. Dyrektyva Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady 2003/30/IeS vid 08.05.2003 pro stymuliuvannia vykorystannia biopalyva ta inshykh vydiv vidnovliuvalnoho palyva dlia potreb transportu. URL: https://sae.gov.ua/documents/dyrektyva_2003_30_ES.pdf [in Ukrainian].

3. Dyrektyva Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady 2009/28/IeS vid 23.04.2009 pro zaokhochennia do vykorystannia enerhii, vyroblenoi z vidnovliuvanykh dzherel ta yakoiu vnosiatsia zminy do, a v podalshomu skasovuiutsia Dyrektyvy YeS 2001/77/IeS ta 2003/30/IeS. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU_09267 [in Ukrainian].

4. Pro alternatyvni vydy palyva: Zakon Ukrainy vid 14.01.2000 № 1391-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-14#Text> [in Ukrainian].

5. Heorhii Heletukha, Semen Drahniiev, Petro Kucheruk, Yurii Matvieiev Praktychnyi posibnyk z vykorystannia biomasy v yakosti palyva u munitsypalnomu sektori Ukrainy (dlia predstavnykiv ahropromyslovoho kompleksu). 2017. 70 p. [in Ukrainian].

6. Oleh Haidenko. Tverde biopalyvo: tekhnolohichni vymohy, vlastyvosti komponentiv ta tekhnolohiia vyrobnytstva. Ahrobiznes sohodni. 2014. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/idei-trendy/item/8366-tverde-biopalyvo-tekhnolohichni-vymohy-vlastyvosti-komponentiv-ta-tekhnolohiia-vyrobnytstva.html> [in Ukrainian].

7. Svystunova I.V., Hlotova V.O., Filatova A.V. Tverde biopalyvo v teplozabezpechenni sela. Zbirnyk naukovykh prats Vinnytskoho natsionalnoho ahrarynoho universytetu. 2011. № 7. P. 119-122 [in Ukrainian].

8. Siiushov D.Iu. Shchodo neobkhidnosti rozvytku polozhen HK Ukrainy shchodo poiednannia fiskalnoi ta stymuliuiochoi funktsii opodatkovannia. 10 rokiv zastosuvannia Hospodarskoho kodeksu Ukrainy: suchasnyi stan ta perspektyvy vdoskonalennia kodyfikatsii. Zbirnyk dopovidei naukovo-praktychnoi konferentsii (14 lystopada 2014 roku, m. Kyiv). K., 2014. P. 317-320 [in Ukrainian].

9. Petrunenko Ya.V. Problemy zabezpechennia efektyvnoho vykorystannia derzhavnykh koshtiv: hospodarsko-pravovyi aspekt: monohrafiia. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K, 2019. 416 p. [in Ukrainian].

Семенишин Артем,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу господарсько-правових
досліджень проблем економічної безпеки,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-5294-0219>

НОВА ЕНЕРГЕТИЧНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО СПОЖИВАННЯ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ

Анотація. У дослідженні розглянуто основні механізми правового регулювання енергетичної політики Європейського Союзу в динаміці, а також проаналізовано спрямованість директив Європейського Союзу з питань енергетичної безпеки в контексті зміни політики по відношенню до споживання енергоресурсів

Ключові слова: енергетична політика, енергетичне право Європейського Союзу, енергетична безпека, диверсифікація постачання.

Європейський Союз приділяє значну увагу питанню забезпечення власної енергетичної безпеки на загальнонаціональному рівні та підвищенню енергетичної безпеки країн – членів ЄС. Енергетична політика ЄС спрямована передусім на те, щоб всі європейські громадяни мали доступ до безпечного, доступного та стійкого енергопостачання.

Для досягнення цієї цілі ЄС працює над створенням «спільної» політики за двома основними вимірами – «внутрішнім» та «зовнішнім».

Внутрішній вимір «енергетичної безпеки» ЄС реалізується через створення та реалізацію політики побудови спільного ліберального конкурентного енергетичного ринку в середині ЄС. На сьогодні дана політика уніфікована через Стратегію енергетичної безпеки ЄС (2014) та втілюється у формуванні Енергетичного Союзу, який зосереджується на створенні узагальненої рамки розвитку європейського енергетичного законодавства та встановлення загальних цілей розвитку повністю інтегрованого внутрішнього енергетичного ринку, децентралізації,

підвищенню енергоефективності, підтримки досліджень, інновацій та конкурентоспроможності тощо.

На сьогодні передбачено п'ять базових вимірів Енергетичного Союзу ЄС – енергетичної безпеки, солідарності і довіри, повної інтеграції у європейський енергетичний ринок, енергоефективності задля керування попитом на ресурси, декарбонізації економіки, інновацій і конкурентоздатності та визнає важливість кроссекторальних досягнень для підтримки енергетичних і кліматичних цілей, забезпечення безпеки постачання енергоресурсів та доступу до них для споживача.

Зовнішній вимір «енергетичної безпеки» ЄС реалізується через формування зовнішньополітичних ініціатив, виходячи із узгодженого підходу («єдиного голосу» ЄС в енергетиці), та поширення енергетичного законодавства ЄС на інші країни, в тому числі на асоційовані, за угодою про заснування Енергетичного Співтовариства. Політика у зовнішньому вимірі ЄС формується через Стратегію енергетичної безпеки (2014), Енергетичну стратегію ЄС до 2030 року (2014), План енергетичної політики для Європи (2007), План «Енергетична безпека та солідарність ЄС» (2008), План дій ЄС щодо енергетичної дипломатії (2015) тощо.

На сьогодні ЄС імпортує близько 53 % енергії, яку споживає. Енергетична залежність ЄС найбільше виражена у сферах твердого палива, природного газу та нафти. Залежність ЄС від імпорту нафти складає 85-88 %. А витрати на закупівлю газу та нафти за імпортними контрактами доходять до 3 % ВВП Євросоюзу. Фактично, за природні ресурси ЄС сплачує за свої межі щодня понад 1 млрд євро.

При цьому згідно прогнозів *McKinsey (Global Gas Outlook 2050 (2021))*, потреби ЄС у імпорті газу будуть зростати в контексті відмови від вугілля та від атомної енергії, досягнувши піку у 2030 р., при чому, на фоні скорочення власного видобування. Високо ймовірно, що ЄС доведеться шукати додаткові джерела імпорту газу ближче до 2025 р. для покриття зростаючого внутрішнього попиту. Ключовим напрямом стануть поставки газу морськими шляхами через нові та перспективні LNG термінали.

Одночасно, географія імпорту нафти до ЄС змістилась в сторону геополітично нестабільних регіонів, до яких можна віднести Північну Африку, РФ, Близький Схід. Найбільші ризики

для безпеки постачань нафти існують для тих країн ЄС, які мають тільки трубопровідні шляхи імпорту (Словаччина, Угорщина, Чехія). Вони повністю залежні від постачань нафти з РФ. Одночасно, в 17 країнах ЄС вся імпортована нафта постачається виключно морськими шляхами.

В сфері електроенергетики спостерігається відносно невелика залежність ЄС від інших країн. Лише 3 країни ЄС (Латвія, Литва та Естонія) залежні від одного зовнішнього оператора системи передачі, що також балансує їх електричні мережі. За даними *ENTSO-E*, ЄС потребуватиме до 2030 р. додатково до 50 ГВт транскордонних потужностей для забезпечення зростаючого попиту на електроенергію. Атомні електростанції мають відносно незначний вплив на електроенергетичну систему ЄС, адже частка атомної електроенергії складає близько 26,5 % (2019) і скорочується.

Окремі цілі енергетичної безпеки ЄС спрямовані на зростання використання водню, що виступає, разом із збільшенням частки відновлюваних джерел енергії, ключовим елементом забезпечення енергетичного переходу та досягнення кліматичних цілей ЄС. Згідно Водневої стратегії ЄС (2020), очікується зростання частки водню у європейському енергетичному міксі з поточних 2 % (2020) до 13-14 % у 2050 р. При цьому, значне місце постачань водню відводиться імпортом ланцюгам.

Стратегією енергетичної безпеки ЄС визначено вісім ключових елементів, які спрямовані на підвищення рівня енергетичної безпеки як ЄС в цілому, так і кожної країни-члена, а саме:

1) Комплекс негайних заходів, спрямованих на подолання потенційно можливих масштабних зривів постачання енергоресурсів;

2) Зміцнення механізмів екстреної допомоги в разі виникнення надзвичайних ситуацій з енергопостачанням (розробка конкретних механізмів солідарності), координація оцінених ризиків та планів дій, в тому числі, і для захисту критичної енергетичної інфраструктури;

3) Регулювання (зменшення) попиту на енергію;

4) Створення ефективно функціонуючого та повністю інтегрованого внутрішнього ринку енергії;

- 5) Підвищення рівня власного виробництва енергії в ЄС (в першу чергу, використовуючи відновлювані джерела енергії);
- 6) Подальший розвиток енергетичних технологій;
- 7) Диверсифікація шляхів постачання основних паливно-енергетичних ресурсів та створення відповідної інфраструктури;
- 8) Поліпшення координації національних енергетичних політик та зовнішньої енергетичної політики.

Таким чином, ЄС зорієнтував свою енергетичну політику таким чином, щоб забезпечити скорочення їх споживання, заміщення традиційних видів енергетичних ресурсів більш чистим видом - воднем, а виробництво енергії з відновлюваних джерел та декарбонізація промисловості стануть ключовим етапом переходу до низьковуглецевої енергетично незалежної економічної системи.

Список літератури / References

1. Global gas outlook to 2050. Energy Insights by McKinsey, February 2021. 8 p. URL: https://www.mckinsey.com/~/media/mckinsey/industries/oil%20and%20gas/our%20insights/global%20gas%20outlook%20to%202050/global%20gas%20outlook%202050_final.pdf

2. Council conclusions on Energy Diplomacy. General Secretariat of the Council, 20 July 2015. 8 p. URL: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10995-2015-INIT/en/pdf>

Semenyshyn Artem,
PhD in Law,
Senior Researcher of Department of Economic and Legal
Research Problems of Economic Security,
State Organization «V. Mamutov Institute of Economic
and Legal Research of NAS of Ukraine», Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-5294-0219>

NEW ENERGY POLICY OF THE EUROPEAN UNION ON CONSUMPTION OF ENERGY RESOURCES

Annotation. The study examines the main mechanisms of legal regulation of the European Union's energy policy in dynamics, as well as analyzes the direction of European Union directives on energy and energy security in the context of policy changes related to consumption of energy resources

Keywords: energy policy, Energy Law of the European Union, energy security, diversification of supply.

Сидоренко Вікторія,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу господарсько-правових
досліджень проблем економічної безпеки,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ
<http://orcid.org/0000-0002-2787-9102>

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЗАМКНЕНОГО ЦИКЛУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Анотація. У цій роботі визначаються основні проблеми правового регулювання економіки замкненого циклу в Європейському Союзі. Проаналізовано перешкоди, які встановлює сучасне галузеве законодавство щодо розділення відходів, продуктів та хімікатів для розвитку Європейського Союзу.

Ключові слова: економіка замкненого циклу, відходи, вторинна сировина.

Перехід до економіки замкненого циклу (далі ЕЗЦ) був важливою тенденцією в політичних ініціативах Європейського Союзу (ЄС) протягом останніх кількох років. Ідея ЕЗЦ була представлена в Сьомій програмі дій з охорони навколишнього середовища ЄС під назвою «Жити добре, в межах нашої планети» [1]. Основною метою програми було перетворення ЄС на ЕЗЦ до 2050 р. ЕЗЦ – це промислова система, в якій вартість продукції повністю знищується шляхом повторного використання, переробки та відновлення, а механізми створення вартості тим самим відокремлюються від споживання продуктів з обмеженими ресурсами [2]. Нова економічна модель, де вартість продукції, матеріалів та ресурсів зберігається в економіці якомога довше, а утворення відходів зводиться до мінімуму з метою розвитку стійкої, низьковуглецевої, ресурсозберігаючої та конкурентоспроможної економіки [3].

Таким чином, концепція Ради Європи представляє новий спосіб бачення і розуміння відходів, промислового виробництва та інших аспектів життя людини, забезпечуючи, щоб нічого не марнувалось і

щоб зберігались природні ресурси. Вважається, що фінансові та екологічні вигоди, можуть забезпечити більш повний перехід до ЕЗЦ [4]. У той же час протягом останніх кількох років з'явилися наукові праці, присвячені хімічним ризикам використання вторинної сировини [5].

Метою ЕЗЦ є мінімізація кількості утворених відходів, а там, де утворюються відходи, їх повторне ефективне використання та повернення назад до виробничих процесів. Однак, незважаючи на ефективність, ці матеріальні потоки також повинні утримуватися від несприятливого впливу на здоров'я людини та навколишнє середовище. Отже, нормативна база щодо хімічного управління матеріальними потоками відіграє важливу роль у розвитку стійкої ЕЗЦ.

Виникають питання як можна повертати матеріали назад до виробничих процесів, коли вони класифікуються як відходи. Перехід відходів до товарів є однією з ключових проблем ЕЗЦ: як тільки відходи перестають бути відходами, нормативна база, що регулює їх використання, суттєво змінюється [6].

Широко поширена політична воля щодо вдосконалення ЕЗЦ пропонує нові можливості для бізнесу та сприятливе робоче середовище для промисловості. Але ризики, пов'язані з накопиченням хімічних речовин при відновленні матеріалів, з часом можуть породжувати нові вимоги, такі як відстеження та усунення небезпечних речовин. Очевидно, що ЕЗЦ не просто передбачає ефективне використання матеріалів, але й попереджує шкідливий вплив на здоров'я людини та навколишнє середовище.

Нинішній регламент ЄС щодо відходів, матеріалів та пов'язаних з ними ризиків не був розроблений для цілей ЕЗЦ. Тому використання нової економічної моделі породжує безліч регуляторних питань, які потребують вирішення. Основні питання можна розділити на три категорії:

- 1) галузеве розділення відходів, режимів регулювання відходів та хімічних речовин;
- 2) взаємодія між цілями цих різних режимів;
- 3) регулятивні перешкоди для перетворення відходів у товари.

Вони пов'язані з управлінням «речовинами, що викликають занепокоєння» у матеріальних циклах. На загальному рівні, «речовини, що викликають занепокоєння», можна називати

речовинами, які загрожують здоров'ю людей чи навколишньому середовищу через їх небезпечні властивості. Нинішнє законодавство ЄС не містить універсального визначення цього поняття [7]

У січні 2018 р. було опубліковано Повідомлення про варіанти вирішення питання взаємозв'язку між законодавством про відходи, продукцію та хімікати, в якому зокрема було визначено основні перешкоди, які заважають переходу від відходів до товару та становлять бар'єри для ЕЗЦ:

(1) інформація про наявність речовин, що викликають занепокоєння, не є доступною для тих, хто обробляє відходи та готує їх до переробки;

(2) відходи можуть містити речовини, які більше не є допустимими у нових продуктах;

(3) правила ЄС щодо відходів не повністю гармонізовані, що робить невизначеним, як відходи можуть стати новим матеріалом та продуктом;

(4) правила, що використовуються для вирішення, які відходи та хімічні речовини є небезпечними, недостатньо узгоджені.

Серед проблем, використання вторинної сировини можна вказати наступні: проблеми галузевого розділення відходів, продуктів та хімічних речовин; взаємозв'язок між їх цілями; регуляторні перешкоди для повернення відходів назад до продуктів.

Регулювання відходів та регулювання продуктів та хімікатів суворо розділені законодавством ЄС. Поводження з відходами регулюється Директивою 2008/98/ЄС13 («Рамкова директива про відходи»). Матеріали, які не вважаються відходами, регулюються відповідно до горизонтально застосовного законодавства хімічної галузі, такого як Регламент (ЄС) № 1907/200614, який визначає правила реєстрації, оцінки, авторизації та обмеження хімічних речовин та Регламент (ЄС) № 1272/200815, що встановлює правила класифікації, маркування та пакування речовин та сумішей. Продукти, що складаються з цих матеріалів, підлягають різноманітному галузевому регулюванню. Ця нормативна база створює чітке галузеве розділення між світом відходів та світом продуктів та хімікатів [8].

Вказаний поділ спричиняє дві великі розбіжності, які перешкоджають функціонуванню сталого та передбачуваного ринку ЕЗЦ:

- галузеве відокремлення законодавства спричиняє прогалини у відстеженні речовин, що викликають занепокоєння, у матеріальному потоці;

- різні регуляторні режими, що визначають різні стандарти щодо таких хімічних небезпек, які запускають механізми обмеження для розміщення на ринку та використання відновлених матеріалів.

Зазначене призвело до невизначеності щодо безпеки циклів вторинних матеріалів через брак інформації про наявність речовин, що викликають занепокоєння, у відтворенні матеріалів з вторинної сировини.

Окрім галузевого відокремлення законодавчих режимів, регулювання ЕЗЦ також обтяжене необхідністю збалансувати цілі, які суперечать один з одним.

Сучасне законодавство про відходи встановлює декілька цілей та інструментів для більш ефективного їх відновлення. З іншого боку, законодавство про хімікати та продукцію регулює ризики, які можуть нести матеріали, у тому числі відновлені. Усі матеріали, зроблені на основі відходів, не можуть класифікуватися у якості відновлених матеріалів, оскільки вони не відповідають критеріям якості, викладеним у законодавстві про хімікати та продукцію.

Законодавство про продукти та хімікати встановлює критерії щодо якості, чистоти та безпеки матеріалів, відповідно до цих вимог деякі матеріали на основі відходів слід утилізувати, оскільки вони не відповідають цим критеріям. Тому напруженість між цілями різних регуляторних режимів, що регулюють ЕЗЦ, виникає, коли матеріали на основі відходів не можуть відповідати критеріям якості, встановленим законодавством про продукцію та хімікати. Ця невід'ємна напруженість між цілями циркуляції матеріалів та безпекою вторинних матеріалів збережеться навіть у разі запровадження всебічного єдиного режиму регулювання матеріалів. Наприклад, небезпечні ефіри фталевої кислоти можуть залишатися необхідними для певного використання в пластмасовій промисловості у якості пластифікаторів, отже використання

переробленого пластику, що містить ці ефіри, має залишатися обмеженим.

Крім того, хоча нові хімічні речовини постійно надходять до ринку, хімікати будуть обмежені або заборонені, якщо буде виявлено, що вони становлять значний ризик для здоров'я людей або навколишнього середовища. Природно, що коли продукти стають відходами та відновлюються, вони все ще можуть містити ці «застарілі речовини», що існують або вони можуть бути присутніми в виробках, виготовлених за межами ЄС, у країнах з менш жорстким регулюванням хімічних речовин.

Напруженість між цілями законодавства про відходи, продукцію та хімікати знаходиться в самій основі регулювання ЕЗЦ і має бути врахована протягом всього життєвого циклу матеріалу. Досягнення стійкого розвитку ЕЗЦ вимагає певною мірою збалансування цілей регулювання відходів та хімічних речовин між собою та пошуку засобів їх узгодження. Вирішальне питання полягає в тому, чи слід застосовувати ті ж самі механізми хімічного обмеження до сировини на основі відходів та первинної сировини точно так само, чи матеріали на основі відходів повинні підлягати певним відхиленням з метою сприяння циркуляції матеріалів. Останній варіант тісно пов'язаний з необхідністю розробки форми специфічного аналізу витрат та зиску для ЕЗЦ з метою визначення ситуацій, коли відхилення були б доречними [9].

Отже слід відмити наступні тенденції щодо розвитку правового регулювання ЕЗЦ у ЄС.

Мета ЕЗЦ полягає у створенні більш ефективної системи використання матеріалів на основі відходів, але спроба побудувати ЕЗЦ з використанням лінійних інструментів регулювання, призвела до суттєвих проблем. Галузеве законодавство про розділення відходів, продуктів та хімічних речовин має прогалини у відстеженні речовин, що викликають занепокоєння, у матеріальному потоці, а окремі регуляторні режими визначають різні стандарти щодо таких хімічних небезпек, які запускають механізми обмеження для розміщення на ринку та використання відновлених матеріалів.

Цілі ЕЗЦ протирічять один одному. Законодавство про відходи у ЕЗЦ має бути спрямоване на збільшення відновлення матеріалів. Законодавство про продукти та хімікати повинне встановлювати

обмеження для захисту здоров'я людей та навколишнього середовища від речовин, що викликають занепокоєння, які можуть містити ці відновлювані матеріали. Функціонування сталого розвитку ЕЗЦ вимагає балансування між цілями отримання вичерпних даних про хімічний склад відновлюваного матеріалу та максимального використання вторинних матеріалів. Регламент, який вимагає повної ідентифікації всіх хімічних речовин у матеріалі на основі відходів, може перешкоджати їх використанню, тоді як законодавче положення, що не встановлює обов'язкових вимог щодо ідентифікації хімічних речовин, може призвести до використання потенційно небезпечних відновлюваних продуктів. Очевидно, що жодна з цих альтернатив не є прийнятною.

Для досягнення стійкої ЕЗЦ потрібні рівні умови між сировиною на основі відходів та первинною сировиною, щоб забезпечити можливість використання матеріалів на основі відходів з урахуванням їх потенційного впливу на здоров'я людини та навколишнє середовище.

Список літератури / References

1. Decision 1386/2013 of the European Parliament and the Council of 20 November 2013 on a General Union Environment Action Programme to 2020 «Living well, within the limits of our planet», 2013. *OJL354/171*.

2. Ellen MacArthur Foundation, 'Growth Within: A Circular Economy Vision for a Competitive Europe' (2015) 23, 37 accessed 7 July 2020; Anders Wijkman and Kristian Skanberg 'The Circular Economy and Benefits for Society: Jobs and Climate Clear Winners in an Economy Based on Renewable Energy and Resource Efficiency' (Club of Rome, 2015) 5 accessed 7 July 2020.

3. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Closing the Loop – An EU Action Plan for the Circular Economy'. COM (2015) 614 final, 2 (hereinafter «the CE Communication»).

4. Ibid 1; Ellen MacArthur Foundation (n 2) 12–15; and Material Economics, The Circular Economy – A Powerful Force for Climate Mitigation, 2018. 6 accessed 5 March 2020, according to which the transition to a more complete CE could cut the greenhouse gas

emissions produced by the European steel, plastics, aluminium and cement industries by as much as 56 %.

5. See eg Charles Bodar and others, «Risk Management of Hazardous Substances in a Circular Economy», 2018. 212 *J Environ Manage* 108, 108–10, and the research papers referred to therein; and Joseph DiGangi, Jitka Strakova and Lee Bell, *POPs Recycling Contaminates Children’s Toys with Toxic Flame Retardants*, 2017.

6. The commodification of waste in a CE may also raise novel legal questions related to property rights. See Katrien Steenmans, Rosalind Malcolm and Jane Marriot, ‘Commodification of Waste: Legal and Theoretical Approaches to Industrial Symbiosis as Part of a Circular Economy’ (2017) University of Oslo Faculty of Law Legal Studies Research Paper No, 2017.

7. See, however, Regulation (EU) No 528/2012 of the European Parliament and of the Council concerning the making available on the market and use of biocidal products.2012. *OJ L167/1*. (Art 3(f), which contains a very broad definition of substance of concern. Under the regime laid down in this regulation, the substance of concern concept is applied in the simplified authorisation procedure in respect of biocidal products. Biocidal products may benefit from simplified authorisation only if they do not contain any substances of concern. In such a context the use of a broad definition is the only option).

8. REACH Regulation (n 14) art 2(2), and CLP Regulation (n 15) art 1(3).

9. SWD 20 final (n 10) 10. As the Commission puts it, derogations should be subject to conditions, reviewed regularly, substance specific and «based on overall costs and benefits to society according to an agreed methodology», 2018.

Sydorenko Viktoriia,
PhD in Law,
Senior Researcher of Department of Economic and Legal
Research Problems of Economic Security,
State Organization «V. Mamutov Institute of Economic
and Legal Research of NAS of Ukraine», Kyiv
<http://orcid.org/0000-0002-2787-9102>

THE MAIN PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF CIRCULAR ECONOMY IN THE EUROPEAN UNION

Annotation. This article identifies the main problems of legal regulation of the closed-loop economy in the European Union. The obstacles set by the current sectoral legislation on the separation of waste, products and chemicals for the development of the European Union are analyzed.

Keywords: circular economy, waste, raw materials.

Токунова Анастасія,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу господарсько-правових
досліджень проблем економічної безпеки,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ
<http://orcid.org/0000-0002-5870-2473>

ВТОРИННІ ЕНЕРГЕТИЧНІ РЕСУРСИ У ПЕРЕХОДІ ДО ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ: АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ЗАСОБИ СПРИЯННЯ ВИКОРИСТАННЮ

Анотація. У роботі було проаналізовано роль вторинних енергетичних ресурсів у переході до циркулярної економіки. Було зазначено переваги та можливі ризики використання даного виду енергетичних ресурсів. Також було обґрунтовано необхідність та запропоновано шляхи підвищення обізнаності відносно цього питання на рівні розробників політик, представників бізнесу та населення.

Ключові слова: вторинні енергетичні ресурси, циркулярна економіка, належна обачність, права людини.

Перехід до циркулярної економіки є однією із ключових світових тенденцій [1-3]. Вона є новою економічною моделлю, в якій акцент робиться на повторне використання матеріалів, а також на створення доданої вартості за допомогою послуг та інтелектуальних рішень. Циркулярна економіка передбачає, що ланцюг створення вартості організований так, що виходи одного ланцюга стають входами для іншого, знижуючи залежність від нових видів сировини.

Даний тип економіки розглядається як частина Четвертої промислової революції, де економіка замкнутого циклу покликана змінити класичну лінійну модель виробництва, концентруючись на продуктах і послугах, які мінімізують відходи та інші види забруднень. Основні принципи економіки замкнутого циклу засновані на відновленні ресурсів, переробці вторинної сировини, переході від викопного палива до використання відновлюваних джерел енергії [4].

Особливу роль у формуванні даної моделі відіграє використання вторинних енергоресурсів [5]. Разом із тим, енергетичний сектор, в тому числі проекти з розвитку відновлюваної, біоенергетики, припускають значну кількість порушень прав людини у процесі їх реалізації, прикладами чого можуть стати, зокрема, наведені у даних [6, с. 11; 7-9] публікаціях кейси. Так, підприємство з переробки відходів може стати як таким, що забруднить оточуюче середовище та негативно впливатиме на здоров'я жителів громади, так і таким, що стане однією з рушійних сил у формуванні безпечного середовища (зокрема, як широко відомі приклади заводів *SYSAV* (Мальме, Швеція) або *Müllverbrennungsanlage Spittelau* (Відень, Австрія)).

Одночасно, цей напрямок є таким, що розвивається, тому занадто жорсткі обмеження можуть призвести до значного гальмування його розвитку. Тому вимагається особлива увага до балансу стимулів і дозволів, обмежень та заходів з контролю.

Безумовно, для забезпечення впровадження даного підходу на всіх рівнях необхідною є багаторічна комплексна робота. Однак сприятливі умови можливо формувати вже зараз. Зокрема, до засобів, які можуть сприяти активізації відповідального використання вторинних енергоресурсів, можна віднести підвищення обізнаності щодо можливостей, ризиків і кращих практик у цій сфері.

Передусім, це має бути здійснено для розробників політик, як на центральному, так і на локальному рівнях. Так, у дослідженні Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку щодо переходу до чистої енергетики зазначено, що відповідні проекти часто стикаються з відсутністю відповідних нормативних баз та політик, що сприяють їх впровадженню. Зокрема, розробники політик можуть не мати чіткої інформації, вірного розуміння технологій та їх економічних, соціальних та екологічних переваг, і тому не вважають за необхідне розробляти закони та нормативні акти для підтримки цього напрямку. Разом із тим, для розвитку даного напрямку існує потреба у підтримці впровадження більш сучасних систем з більш високою ефективністю [10]. Тому обізнаність тих, хто має відношення до формування нормативної бази може підвищити ефективність останньої.

Також, вбачається доцільним під час розробки політик щодо вторинного ресурсокористування пов'язати їх із міжнародними документами, зобов'язання щодо виконання яких взяла на себе Україна, зокрема, Порядком денним сталого розвитку до 2030 року. Обґрунтувати це можливо тим фактором, що питання розвитку чистої енергетики має вплив на майже всі Цілі Сталого Розвитку [10-12].

По-друге, подібне підвищення обізнаності є необхідним для суб'єктів господарювання. При цьому програма має включати, крім описаних вище пунктів, також посилання на керівництва щодо забезпечення належної обачності у проєктах у даній сфері. Наприклад, Практичне керівництво щодо належного вивчення прав людини для нафтогазового сектору та альтернативної енергетики [13], Керівництво щодо екологічної належної обачності стосовно проєктів відновлюваної енергії для систем біомаси на основі сільськогосподарських та лісових відходів [14], дають опис того, яким чином можливо ідентифікувати можливі ризики, і як на них реагувати.

По-третє, надзвичайно важливою є роз'яснювальна робота серед населення, оскільки, по-перше, найчастіше порушується саме права місцевих жителів на територіях, де ведеться відповідна господарська діяльність, тому вони мають володіти як інформацією щодо можливих ризиків, так і стосовно можливих сценаріїв захисту. Слід також сказати, що від сприяння або протидії населення буде залежати успіх реалізації проєктів, тому заходи з підвищення обізнаності можуть сприяти налагодженню діалогу та формуванню фундаменту для довгострокового впливу та сталості.

Таким чином, розширення використання вторинних енергоресурсів може прискорити процес переходу до циркулярної економіки, прямо впливає на Цілі Сталого Розвитку, та вирішує низку наявних проблем (передусім, щодо утилізації відходів). Разом із тим, їх використання ще не стало масовим, тому ступінь інформування щодо переваг, особливостей та ризиків наразі є недостатнім, що може призвести до гальмування процесу розвитку даної галузі, порушень прав людини тощо. На підставі цього було обґрунтовано необхідність та запропоновано шляхи підвищення обізнаності відносно цього питання на рівні розробників політик, представників бізнесу та населення.

Список літератури / References

1. Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on Waste and Repealing Certain Directives (Text with EEA Relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/98/2018-07-05>

2. The role of waste-to-energy in the circular economy: Communication from the European Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions, Brussels, 26.1.2017 COM(2017) 34 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0034>

3. The European Green Deal: Communication from the European Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions, Brussels, 11.12.2019, COM (2019) 640 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1596443911913&uri=CELEX:52019DC0640#document2>

4. Machuskyi V.V. Tsyrukuliarna ekonomika. Orhanizatsiino-pravovi aspekty. *Business Law Electronic Resource*. December 19, 2019. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/circle-economic-t/> [Мачуський В.В. Циркулярна економіка. Організаційно-правові аспекти. *Business Law Electronic Resource*. December 19, 2019. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/circle-economic-t/>] [in Ukrainian].

5. Energy for Circular Economy: Thematic Roadmap. URL: <https://www.innoenergy.com/media/4783/energy-for-circular-economy-roadmap-final.pdf>

6. Fast & Fair Renewable Energy Investments: A practical guide for investors. URL: https://media.business-humanrights.org/media/documents/Renewable_Energy_Investor_Briefing_0.pdf

7. Bioenergy a risk to equitable clean energy transition. URL: <http://kfem.or.kr/?p=212889>

8. Joint Statement re: 2021 Revisions to Biomass Plan Development Guidelines. URL: <https://www.mightyearth.org/2021/04/13/joint-statement-re-2021-revisions-to-biomass-plan-development-guidelines-japans-feed-in-tariff/>

9. Wood pellet damage. How Dutch government subsidies for Estonian biomass aggravate the biodiversity and climate crisis. URL: <https://www.somo.nl/wood-pellet-damage/>

10. The role of bioenergy in the clean energy transition and Sustainable Development. Lessons from developing countries. URL: <https://www.unido.org/sites/default/files/files/2021-07/New-Publication-Bioenergy.pdf>

11. Mapping the Renewable Energy Sector to the Sustainable Development Goals: An Atlas. URL: https://media.business-humanrights.org/media/documents/files/Renewables_Atlas_Final.pdf

12. Energy and the Sustainable Development Goals. URL: https://energypedia.info/wiki/Energy_and_the_Sustainable_Development_Goals

13. Human rights due diligence guidance: A practical guidance for the oil and gas, and alternative energy industry. URL: <https://www.ipieca.org/resources/good-practice/human-rights-due-diligence-guidance/>

14. Environmental Due Diligence (EDD) Of Renewable Energy Projects: Guidelines For Biomass Systems based on Agricultural and Forestry Waste. URL: <https://energy-base.org/app/uploads/2020/03/8.EDD-Biomass-Systems-Based-on-Agricultural-and-Forestry-Waste.pdf>

Tokunova Anastasiia,
PhD in Law,
Senior Researcher of Department of Economic and Legal
Research Problems of Economic Security,
State Organization «V. Mamutov Institute of Economic
and Legal Research of NAS of Ukraine», Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-5870-2473>

**SECONDARY ENERGY RESOURCES IN THE TRANSITION TO
THE CIRCULAR ECONOMY:
ACTUALITY AND MEANS FOR PROMOTION**

Annotation. The role of secondary energy resources in the transition to a circular economy was analyzed. The advantages and possible risks of using this type of energy resources were noted. The need for and ways to raise awareness of this issue at the level of policy makers, business representatives and the population were substantiated.

Keywords: secondary energy resources, circular economy, due diligence, human rights.

Трегуб Олександр,
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник відділу господарсько-правових
досліджень проблем економічної безпеки,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ
<https://orcid.org/0000-0003-0660-5783>

ПЛАНУВАННЯ ВТОРИННОГО РЕСУРСОКОРИСТУВАННЯ В ЕНЕРГЕТИЦІ (НА ПРИКЛАДІ ВІДХОДІВ)

Анотація. Розглянуто правові питання планування вторинного ресурсокористування в енергетиці на прикладі відходів. Конкретизовано основні проблеми такого планування, а саме: відсутність належної «легалізації» нової системи планування поводження з відходами; неузгодженість різних форм планування поводження з відходами у їх вертикальній та горизонтальній структурах. Запропоновано окремі шляхи вирішення цих проблем.

Ключові слова: планування, вторинне ресурсокористування, відходи, стратегія, план.

Якісне планування є важливим засобом забезпечення переходу до сталого розвитку, до прогресивної кругової економіки (економіки «замкненого циклу») та ефективного використання відходів як вторинних ресурсів в енергетиці.

На теперішній час у науці та законодавстві представлено багато різних підходів до визначення і співвідношення таких понять, як «планування», «програмування», «прогнозування», «стратегія», «план», «стратегічний план», «програма», «прогноз» та ін. Аналіз і узагальнення відповідних підходів не є предметом цього дослідження, але все ж потрібно визначитися із тим, що являє собою планування у контексті заявленої теми.

Як впливає з юридичної енциклопедії під редакцією академіка Ю.С. Шемшученка, у загальному розумінні плануванням є процес розробки планів, одна з *функцій управління*, яка полягає у визначенні послідовності здійснення наміченої на конкретний період програми розвитку конкретного об'єкта із зазначенням її мети, змісту, обсягів, методів і засобів, строків виконання та ін. В

енциклопедії також відзначається, що планування має тісний взаємозв'язок із прогнозуванням та на макроекономічному рівні передбачає вироблення стратегічних напрямів економічного і соціального розвитку країни, а також реалізацію найважливіших для держави й суспільства програм [1].

У науці господарського права загальна категорія планування розглядається як засіб досягнення суспільного господарського порядку та *форма державного впливу на економіку*, яка включає прогнозування, програмування, визначення пріоритетів розвитку країни та інші складові [2, с. 73]. Варто наголосити, що в ст. 11 Господарського кодексу України поняття «планування» використовується також у широкому сенсі. Зокрема, до основних його форм Кодекс відносить державні програми з питань економічного і соціального розвитку [3].

У цілому схожий погляд на планування має й наука земельного права. У дисертації О.І. Ущатовської плануванням у земельному праві є врегульовані законодавством суспільні відносини, які виникають, змінюються і припиняються у зв'язку із здійсненням суб'єктами публічного і приватного права повноважень, прав і обов'язків у сфері визначення стратегії, розробки програм, планів щодо функціонального використання і охорони землі [4, с. 1-2].

Певне уявлення про зміст і масштаб діяльності у сфері державного планування надає Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII «Про стратегічну екологічну оцінку», який закріплює та роз'яснює поняття «документи державного планування». До таких документів належать стратегії, плани, схеми, містобудівна документація, загальнодержавні програми, державні цільові програми та інші програми і програмні документи, включаючи зміни до них, які розробляються та/або підлягають затвердженню органом державної влади чи органом місцевого самоврядування [5].

Отже, з огляду на викладене вище, планування виступає і однією з найважливіших функцій управління у сфері вторинного ресурсокористування в енергетиці, і засобом впливу на цю сферу з боку держави та інших суб'єктів (наприклад, на мікрорівні планування використання відходів як вторинних ресурсів в енергетиці забезпечують суб'єкти господарювання). Таке планування не обмежується винятково розробленням планів, а

охоплює також підготовку стратегій, програм, прогнозування й інші напрями діяльності.

Нині чинний Закон України від 05.03.1998 № 187/98-ВР «Про відходи» згадує про такі форми планування, як: міждержавні, загальнодержавні, регіональні та місцеві програми поводження з відходами; програми та плани у сфері поводження з побутовими відходами; плани організації роботи у сфері поводження з відходами суб'єктів господарювання [6]. Окрім спеціальних програм та планів, планування вторинного ресурсокористування в енергетиці здійснюється на рівні комплексних і галузевих документів – державних (національних), регіональних та місцевих стратегій і програм в економічній, екологічній, енергетичній та інших сферах, а також планів заходів з їх реалізації. Наприклад, до цих документів можна віднести Енергетичну стратегію України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» [7] (національний рівень планування) та Стратегію розвитку Донецької області на період до 2027 року [8] (регіональний рівень планування).

Протягом останніх років Україна намагається осучаснити (модернізувати) систему планування поводження з відходами, що обумовлено не лише незадовільним станом цієї сфери за більшістю ключових показників, але й власне зобов'язаннями за Угодою про асоціацію з ЄС. Одним із обов'язків України в рамках співробітництва з ЄС у галузі навколишнього середовища є підготовка планів управління відходами відповідно до вимог Директиви 2008/98/ЄС про відходи [9].

Так, у 2017 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято Національну стратегію управління відходами в Україні до 2030 року (далі НСУВ), а у 2019 р. – Національний план управління відходами до 2030 року (далі НПУВ). Поряд із цим триває розроблення і регіональних планів управління відходами. Окремі області уже затвердили власні регіональні плани.

Визначення пріоритетів, завдань та конкретних заходів щодо енергетичного використання відходів є невід'ємною частиною планування поводження з відходами. У НСУВ справедливо відзначається, що розв'язання проблеми відходів сприятиме енергонезалежності держави та економії природних енергетичних

ресурсів. Для цього передбачається здійснити цілий комплекс заходів, а саме:

- прийняти нормативно-правові акти, спрямовані на визначення можливостей для використання відходів сільського господарства у виробництві енергії;

- встановити вимоги до складу і властивостей палива, отриманого з відходів;

- розробити та впровадити економічні інструменти для заохочення збирання, транспортування і використання відходів сільського господарства як сировини для спалювання разом з вугіллям на теплових електростанціях;

- підтримувати генерування електроенергії за допомогою установок анаеробного розкладення відходів рослинного походження;

- побудувати до 20 одиниць стаціонарних потужностей з термічної утилізації відходів до 2030 р.; інші заходи [10].

Водночас здійснення цих та багатьох інших заходів щодо ширшого залучення відходів до виробництва енергії «блокується» низкою невирішених проблем, серед яких необхідно виділити дві першорядні проблеми.

1. Відсутність належного правового забезпечення, «легалізації» нової системи планування поводження з відходами.

З одного боку, це виявляється у тому, що засновані на європейському досвіді правила планування у зазначеній сфері все ще законодавчо не закріплені. У законодавстві ЄС основні вимоги до планів та програм у сфері поводження з відходами (в європейській термінологічній традиції – «управління відходами») встановлено Розділом V Директиви 2008/98/ЄС про відходи. Стаття 29 цієї Директиви визначає як обов'язкові (базові), так і факультативні (додаткові) елементи планів управління відходами. Загалом плани управління відходами повинні містити:

- аналіз поточної ситуації щодо управління відходами на відповідній території;

- заходи, які необхідно здійснити для удосконалення екологічно безпечної підготовки до повторного використання, перероблення, утилізації та видалення відходів;

- оцінку того, як план підтримує реалізацію цілей та положень зазначеної вище Директиви [11].

Незважаючи на зобов'язання України щодо адаптації національного законодавства до права ЄС, далеко не всі принципові положення Директиви 2008/98/ЄС про відходи щодо планування знайшли адекватне відображення у проекті Закону України від 04.06.2020 № 2207-1-д про управління відходами (далі проект Закону № 2207-1-д), який станом на 14.09.2021 готується до другого читання.

Так, згідно із цим проектом Закону, Національний план управління відходами має включати індикатори оцінки його виконання [12]. Будь-які конкретні індикатори не називаються. Своєю чергою, Директива 2008/98/ЄС про відходи вимагає, щоб плани управління відходами окремо містили кількісні та якісні індикатори стосовно муніципальних відходів, які видаляються або утилізуються з метою отримання енергії [11]. Наявність індикаторів щодо енергетичної утилізації є важливим елементом ефективної системи планування вторинного ресурсокористування в енергетиці.

Як передбачено у ст. 51 проекту Закону № 2207-1-д, основними розділами Національного плану управління відходами є:

- стан сфери управління відходами (основні утворювачі відходів, основні показники управління відходами та ін.);
- стратегічне планування управління відходами (прогнозні показники утворення відходів та очікуваний розвиток системи управління відходами, основні цілі й завдання із розвитку цієї системи, обсяги витрат і можливі джерела фінансування та ін.);
- інструменти реалізації плану;
- моніторинг та оцінка ефективності виконання плану [12].

Нинішній НПУВ абсолютно не відповідає цим перспективним законодавчим вимогам, оскільки подається лише у формі таблиці, де зазначаються найменування заходу, строк його виконання, відповідальні суб'єкти та індикатор. Жодних оцінок ситуації, прогнозів або інструментів реалізації у цьому Плані не наводиться. Це означає, що після остаточного прийняття проекту Закону № 2207-1-д НПУВ доцільно привести у відповідність із новими правилами та затвердити в актуалізованій редакції (інакше положення цього закону щодо планів управління відходами почнуть виконуватися лише після 2030 р.). Такі зміни неодмінно вплинуть і на плани управління відходами нижчого рівня

(регіональні та місцеві), які повинні узгоджуватися із планами вищого рівня.

З іншого боку, проблема «легалізації» полягає у тому, що більшість принципів та підходів, визначених у НСУВ та НПУВ, поки що не можуть бути реалізовані лише через відсутність необхідної нормативно-правової «опори». Склалося так, що розвиток планування поводження з відходами має набагато швидший темп, аніж прогрес у правовому регулюванні. Процес розроблення і прийняття нового законодавства про відходи, що поєднуватиме кращий національний досвід із європейськими підходами, відбувається дуже повільно та непослідовно. У зв'язку із цим реалізація НСУВ, НПУВ та регіональних планів практично не підтримується чинним законодавством. Передусім, це стосується численних заходів щодо впровадження ієрархії дій з відходами (у цій ієрархії різні операції з енергетичного використання відходів ранжуються за їх екологічними й іншими характеристиками) та розбудови кругової економіки.

2. Неузгодженість різних форм планування поводження з відходами (стратегій, планів і програм) у їх вертикальній та горизонтальній структурах.

Організація планування на системних засадах передбачає встановлення функціональних зв'язків між усіма структурними елементами системи (різними формами планування) для забезпечення їх цілеспрямованого впливу та досягнення бажаного результату.

З огляду на це, О.П. Подцерковний та І.П. Савук обґрунтовують *принцип органічної єдності планів* як одну із вихідних засад успішного планування господарської діяльності. «Органічна єдність» у цьому сенсі наявна тоді, коли всі плани та програми перебувають між собою у ланцюжковому взаємозв'язку і не суперечать один одному [2, с. 76].

Законодавство також торкається цього питання. Закон України від 23.03.2000 № 1602-III «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» до основних принципів, на яких базуються відповідні напрями діяльності, відносить *принцип цілісності*. Він забезпечується розробленням взаємоузгоджених прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку [13].

Велика увага взаємозв'язку планів управління відходами з іншими документами планування приділяється на рівні ЄС. Методичне керівництво «Підготовка плану управління відходами», схвалене Єврокомісією у 2012 р., вимагає, щоб планування управління відходами було невід'ємною частиною загальнонаціональної системи планування. Підкреслюється, що низка різних сфер планування безпосередньо пов'язана із плануванням управління відходами та повинна бути ретельно проаналізована при визначенні масштабу та змісту кожного плану управління відходами [14, с. 36–37].

Дотримання відзначених вище вимог щодо єдності, цілісності є рівною мірою необхідним як у вертикальній, так і горизонтальній структурі системи планування поводження з відходами.

Вертикальна структура охоплює стратегії, плани і програми, присвячені виключно плануванню у сфері поводження з відходами. За такої організації документи вищої ланки є основою й орієнтиром для підготовки документів нижчої ланки.

Так, НПУВ був розроблений на основі та на виконання НСУВ. При цьому регіональні плани управління відходами мають узгоджуватися із національним планом, а місцеві плани управління відходами – із регіональними планами [12]. Однак далеко не всі положення НСУВ щодо забезпечення використання відходів як вторинних ресурсів в енергетиці знайшли конкретизоване відображення у НПУВ як інструменті її реалізації. Приміром, НПУВ не містить заходів щодо створення державного реєстру відходів та вторинних ресурсів, хоча цей реєстр неодноразово згадується у Стратегії.

Горизонтальні функціональні зв'язки мають стратегії, плани і програми, що належать до різних сфер планування. В енергетичному аспекті планування поводження з відходами найтісніше переплітається із плануванням розвитку енергетичній галузі. Це обумовлює потребу в погодженні як загального курсу, так і конкретних кроків щодо забезпечення вторинного ресурсокористування в енергетиці для отримання максимального екологічного, економічного та іншого ефекту. Одним із напрямів такого погодження може бути інкорпорація до енергетичних стратегій, планів і програм комплексу завдань і заходів щодо стимулювання виробництва електричної та теплової енергії з

відходів рослинного походження (біомаси), створення умов для використання палива, отриманого з відходів.

Отже, подальша реалізація потенціалу відходів як основи вторинного ресурсокористування в енергетиці багато в чому залежить від досконалості планування у цій сфері. Однак на сьогоднішній день застарілі нормативно-правові підходи не створюють умов для якісного планування поводження з відходами та по суті стримують його вдосконалення, зумовлене об'єктивними потребами та міжнародними зобов'язаннями України. Затягування процесу прийняття нових нормативно-правових актів у рамках адаптації національного законодавства про відходи до права ЄС лише поглиблює «прірву» між необхідним та наявним станом планування у цій сфері. Розумним виходом із цієї ситуації є невідкладне правове закріплення оновлених правил планування шляхом внесення змін до чинних нормативно-правових актів, що дозволить значно зекономити час та відвернути частину негативних наслідків. Водночас варто посилити системні зв'язки, узгодити різні документи, що забезпечують планування поводження з відходами.

Список літератури

1. Юридична енциклопедія: у 6 т. НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П.Бажана, 2003. Т. 5: П-С. Редкол.: Ю.С.Шемшученко (відп. ред.). 736 с. URL: <https://leksika.com.ua/12390511/legal/planuvannya>
2. Подцерковний О.П., Савук І.П. Правові принципи планування господарської діяльності в Україні. *Правова держава*. 2005. № 8. С. 72-77.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.
4. Ущатовська О.І. Планування в земельному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2018. 204 с.
5. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 16. Ст. 138.
6. Про відходи: Закон України від 05.03.1998 № 187/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 36-37. Ст. 242.

7. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 № 605-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 167.

8. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року: затверджено Розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 17.02.2020 № 147/5-20. URL: <https://dn.gov.ua/projects/strategiya-rozvitku-doneskojui-oblasti-na-period-do-2027-roku>

9. Угода про асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27.06.2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

10. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 № 820-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 94. Ст. 2859.

11. Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives. *Official Journal of the European Union*. 22.11.2008. L 312.

12. Про управління відходами: проєкт Закону України від 04.06.2020 № 2207-1-д. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=69033&pf35401=528766>

13. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 № 1602-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 25. Ст. 195.

14. Preparing a Waste Management Plan. A methodological guidance note. European Commission, Directorate-General Environment. 2012. 117 p. URL: https://ec.europa.eu/environment/pdf/waste/plans/2012_guidance_note.pdf

Trehub Oleksandr,
PhD in Law,
Researcher of Department of Economic and Legal
Research Problems of Economic Security,
State Organization «V. Mamutov Institute of Economic
and Legal Research of NAS of Ukraine», Kyiv
<https://orcid.org/0000-0003-0660-5783>

PLANNING OF SECONDARY RESOURCE USE IN ENERGY (ON THE EXAMPLE OF WASTE)

Annotation. The article studies legal issues of planning of secondary resource use in energy on the example of waste. There are two main problems in this planning. One of the problems is a lack of proper «legalization» of the new waste management planning system. Another problem is an inconsistency of different forms of waste management planning in their vertical and horizontal structures. Conclusions regarding these problems are made.

Keywords: planning, secondary resource use, waste, policy, plan

References

1. Yurydychna entsyklopediia: u 6 t. NAN Ukrainy, In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho. Kyiv: Vyd-vo «Ukr. entsykl.» im. M.P. Bazhana, 2003. T. 5: P-S. Redkol.: Yu.S. Shemshuchenko (vidp. red.). 736 p. URL: <https://leksika.com.ua/12390511/legal/planuvannya> [in Ukrainian].
2. Podtserkovnyi O.P., Savuk I.P. Pravovi pryntsyipy planuvannia hospodarskoi diialnosti v Ukraini. *Pravova derzhava*. 2005. № 8. P. 72-77 [in Ukrainian].
3. Hospodarskyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 № 436-IV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Art. 144 [in Ukrainian].
4. Ushchapovska O.I. Planuvannia v zemelnomu pravi Ukrainy: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.06. Kyiv, 2018. 204 p. [in Ukrainian].
5. Pro stratehichnu ekolohichnu otsinku: Zakon Ukrainy vid 20.03.2018 № 2354-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2018. № 16. Art. 138 [in Ukrainian].

6. Pro vidkhody: Zakon Ukrainy vid 05.03.1998 № 187/98-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1998. № 36-37. Art. 242 [in Ukrainian].

7. Pro skhvalennia Enerhetychnoi stratehii Ukrainy na period do 2035 roku «Bezpeka, enerhoefektyvnist, konkurentospromozhnist»: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18.08.2017 № 605-r. *Uriadovyi kurier*. 2017. № 167 [in Ukrainian].

8. Stratehiia rozvytku Donetskoï oblasti na period do 2027 roku: zatverdzheno Rozporiadzhenniam holovy oblderzhadministratsii, kerivnyka oblasnoi viiskovo-tsyvilnoi administratsii vid 17.02.2020 № 147/5-20. URL: <https://dn.gov.ua/projects/strategiya-rozvitku-doneckoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku> [in Ukrainian].

9. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniieiu storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Uhoda vid 27.06.2014. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2014. № 75. Art. 2125 [in Ukrainian].

10. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii upravlinnia vidkhodamy v Ukraini do 2030 roku: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08.11.2017 № 820-r. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2017. № 94. Art. 2859 [in Ukrainian].

11. Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives. *Official Journal of the European Union*. 22.11.2008. L 312.

12. Pro upravlinnia vidkhodamy: proiekt Zakonu Ukrainy vid 04.06.2020 № 2207-1-d. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=69033&pf35401=528766> [in Ukrainian].

13. Pro derzhavne prohnozuvannia ta rozroblennia proham ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 23.03.2000 № 1602-III. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2000. № 25. Art. 195 [in Ukrainian].

14. Preparing a Waste Management Plan. A methodological guidance note. European Commission, Directorate-General Environment. 2012. 117 p. URL: https://ec.europa.eu/environment/pdf/waste/plans/2012_guidance_note.pdf

ДЛЯ НОТАТКІВ

Наукове видання

**ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ
ВТОРИННОГО РЕСУРСКОРИСТУВАННЯ
В ЕНЕРГЕТИЦІ**

**матеріали круглого столу
16 вересня 2021 року**

Упорядник: О. Ілларіонов

Технічний редактор О. Єрмоленко

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»

01032, Київ 32, бульв. Т. Шевченка, 60

Тел.: (044) 200-55-68

Підписано до друку 20.12.2021.

Формат 60x84/8. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman Cyr.

Ум. друк. арк. 5,58. Ум. фарб.-відб. 5,58. Обл.-вид. арк. 6,0.

Зам. 0006. Тираж 40 прим.

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до

Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року

14035, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40

Тел.: +38-097-385-28-13